

НА ЧУЖИХІ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

6

ЛЮШИЙ-БЕРЕЗЕНЬ

1947

КІЛЬ-КОРІГЕН

На правах рукопису

НА ЧУЖИЙ

ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРИ І ГРОМАДСЬКОГО
ЖИТТЯ

ЛЮТИЙ-БЕРЕЗЕНЬ

1947 р.

КИЇВ-КОРІГЕН

Мин:

О.Яданович - Останній акт,- стаття.....	1 ст.
Вол.Коссяк - Поезія - душі свічадо - стаття.....	3 ст.
С.А. - Три зустрічі,- спогади про О.Телігу.....	5 ст.
О.Теліга - Життя,- вірш.....	10 ст.
М.Орест - Днів тіні йдуть,- вірш.....	11 ст.
П.Очеретью - Дві елегії,-вірші.....	12 ст.
В.Чапленко - Дівка,- вірш.....	13 ст.
М.Ситник - З морської лірики,- вірш.....	14 ст.
Р.М.Рильке - Як чорний город,- вірш.....	15 ст.
Уот Уйтмен - О, зоре Франції,- вірш.....	15 ст.
С.Ледяньский - За пастям,- п'єса.....	17 ст.
Л.Л.- З днів відчаю,- стаття.....	41 ст.
Думки на часі - З "Листів до братів-хліборобів"	
В.Шининського,- уривки.....	45 ст.
Ілько Карий - Живі факти,-репортаж.....	47 ст.
Г.Реп'ях - Хлопці, не женіться! - Фейлетон.....	52 ст.
М.Дель - Хроніка культурного життя таборів	
Київської округи.....	55 ст.

ОСТАННІЙ АКТ

"Як нецікаво вижити на старість від хвороби печінки", — казала часто Олена Теліга. Як велично, що нам не дано до тридцятого року дожити — писав про повоління борців Ольжич. До цього повоління належала Олена Теліга. Належала до того покоління, до не тільки гарно жило, але й велично вмирало. І смерть, як останній акорд гарячого життя, як щось велике й таємниче, не могла бути не стилем.

І в павутинні перехресних барв
Я палко вірю до самого рання,
Щоб Бог зіслав мені найбільший дар:
Гарячу смерть, не зимне умирання.

Життя її ніколи не було спокійне, повільне. Вона горіла змаганням за майбутнє, прикрите туманом невідомого.

Бо серед спіру неспокійних днів,
Повз таємничі і вабливі двері
Я йду на клич задимлених вогнів —
На нап'юхмурий і прекрасний беріг.
Коли ж зійду на каменистий верх
Крізь темні води й полум'яні межі,
Нехай життя хитнеться й відпливе,
Мов корабель у заграві пожежі.

Над рікою подій вона в Києві входила на щораз вищий беріг. Чіпляла творчю працю, формуєчи душі. Так начеб тепер вибачалась перед Києвом, що колись так далеко була від його болів, турбот і трагедій. Наче б хотіла тепер своїй землі надолужити колись пропущене. Чула в цьому велике захоплення. А майбутнє лежало покрите хмарами. Те її воно не лягало.

І ось 9 лютого 1942 року в життєвій мандрівці ступила Олена Теліга на каменистий верх. І дійсно, мов корабель у заграві пожежі, відійшла від нас. Не вірилось, що це так. Це сьогодні була вона тут, повна життя, уділяючи його іншим.

Того дня гестапо арештувало всіх, хто прийшов у помешкання спілки письменників, зробили перед тим засідку. До години третьої по полудні всіх заарештовано. Нікому не вільно було вийти. Гестапо чекало на дальших гостей. Ситуація була більш як поважна. З розуму разі ясна. Настріла був похоронки. Лише Олена Теліга брехала сміхом, підбадьорувала. Казала, що братиме всю відповідальність на себе, тому іншим нема чого боятись. Потім довідались, що додержала слова абсолютно-дотладно. Помилке нею почуття і обов'язок відповідальності вона виконувала і в обличчі смерті.

По годині 15-ій відвезено усіх, що мали щось спільного з Управою Спільн Письменників до Гестапо на вулиці Короленка Ч.33.

Звідти не вийшли ніколи:

ОЛЕНА ТЕЛІГА
ІНЖ. МИХАЛО ТЕЛІГА
ІВАН ІРЛЯВСЬКИЙ
проф. ГУПАЛО
ред. КОЩИК
ВАСИЛЬ КОБРИН
ІГНАТКО

/Останніх заарештовано раніше/.

Хоч і як глухі мури в'язниці Гестапо, але героїзм Олени Теліги проходив через них. Вона була впевнена в слушності справи і тому спокійна.

В одній з келій знайдено напис:

"ТУТ СИДІЛА І ЗВІСЛА АДЕ
НА РОЗСТРІЛ
ОЛЕНА ТЕЛІГА"

Зверху тризуб. Без гарних слів, без окликів і закликів...

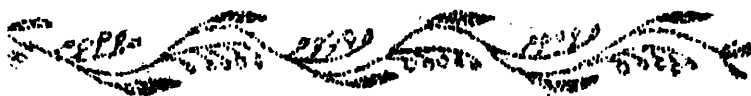
КОЛИ МИ, ПОЕТИ, ПИШЕМО ПРО ВІДВАГУ, ТВЕРДІСТЬ, ШЛЯХЕТНІСТЬ ПОСВЯТИ Й ЦИМИ ТВОРАМИ ЗАПАЛЮЄМО ТА ШЛЕМО НА НЕБЕЗПЕКИ ІНШИХ, ТО ЯК МИ МОЖЕМО САМІ ЦЬОГО НЕ РОБИТИ?

СПРАВЖНЯ ПОЕЗІЯ ЦЕ НЕ ВИДУМАНА КОМБІНАЦІЯ. ЦЕ ВПЛИВ ДУШІ. ЯК НЕ Ж ЧУТИМУСЬ Я, КОЛИ ПІДУ ПРОТИ СВОЄЇ ПОЕЗІЇ?

КОЛИ Я ЗАГИНУ, ТО ЗНАТИМУ Й ІНШИМ ПОКАЖУ, ЩО ЖИЛА ТАК, ЯК ХОТИЛА Й ПОВИННА БУЛА ЖИТИ.

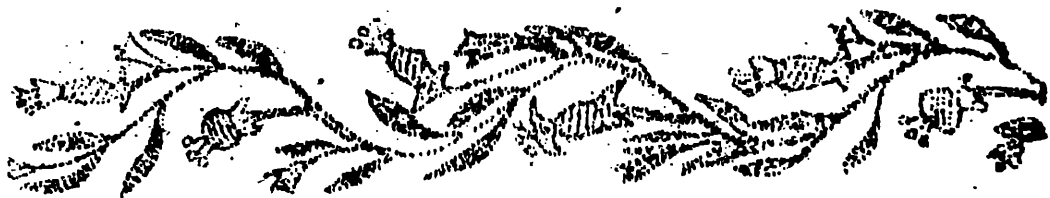
КОЛИ СИДІТИМУ В БЕЗПЕЧНОМУ ЗАПІЛЛІ, ЦЕ БУДЕ ЗРАДА МЕНЕ САМОЇ.

ОЛЕНА ТЕЛІГА

Olivia Mearns

ВОЛ. КОССАК

ПОЕЗІЯ-ДУШІ СВІЧАДО...

До 50-ї роковин з дня смерті О. Теліги

Минуло 5 літ, як перестало битись полум'яне серце Олени Теліги, поетки, що до слова взялась не за ради моди чи слави, а тому, що в ній горів вогнище дар творчого неспокою.

Сьогодні не нема критичних статей, що розкрили б читачам глибину її поезій, не нема шкільних читанок чи підручників, де її поезія була б лектурою молодому поколінню. Але Олена Теліга вже сьогодні повинна увійти в залізничний фонд кращих зразків новітньої поезії. На її творах, як рівно ж і на її героїському житті повинна вчитися наша молодь.

Смерть поетки - втрата неоцінима, але одночасно це є і гордість, що таких людей родить Українська Земля!

Балакають скрізь про здрібнілість людей сучасності, про їх вузькоглядність, практицизм... Ми вгадуємо лише на два імені - Теліга і Ольжич. І всі балакуни мусять замовкнути. То правда, що у нашу добуросло багато так званих покидьків суспільства: кар'єристів, шкурників, татарських людей, але... коли і в яку добу їх не було? І чи по цих людях оцінюється весь народ? Ні, не по них, цих віднайдках суспільства, оцінюється все суспільство, а по тих героях, велетнях духа, що були в усіх переломових часах нашого історичного буття і будуть напевне в майбутньому, як прийде наказ години.

Олена Теліга - людина і поетка. Як про поетку цих мілецька завваг, що мали б бути вступом до глибокого і всебічного аналізу її творів.

збірка

"Душа на сторожі" - перша посмертна поезія Олени Теліги. Тут не все з того, що написала вона. У вирі війни, в руїнах і пожежах Батьківщини і Чужини більша частина загубилась і невідомо чи вдасться загублене відшукати. Але й те, що перед нами, дає підстави говорити про мистецьку індивідуальність Олени Теліги і про її велике значення для нашої літератури взагалі.

Що характеризує поезію Олени Теліги в збірці "Душа на сторожі"? Ми це назвали б двома словами: людяність і ширість. Який би вірш не взяли, в кожному ці риси дають себе відчувати. Чи це буде тема повороту на Батьківщину, як в поезії "Поворот", де з рядків випромінює гірка правда наслідків тривалої розлуки з рідним краєм, чи тема радості життя - "Сьогодні кожен крок хотів би бути вальсом"... Чи тема посвяти себе борні, коли

"Ні на день з душі не холоне

молодече бажання чину"...

чи тема взагалі життя в усіх його проявах і боротьби за нього - окрізь Олена Теліга людяна і шира. Людяна і шира саме з собою, зі своїми мріями, пориваннями і ідеалами.

Що може бути сильніше, величніше і благородніше, як змога піднятися над будні, над більші і менші щоденні вдачі і невдачі та крикнути собі самій /а значить і іншим!/:

Греби скоріше! І пливи, пливи.
 Повір: не знаєш дось у невідомому пору
 Тебе зустріне радісним — живи!

Поетична збірка, що містить всього два десятки віршів звичайно, кількісно малий доробок, щоб у ньому розгорнувся увесь світ поетки. Але вже в поодиноких поезіях Олени Теліги /і це їх найцінніша прикмета/, як в краплині води світ, відбиваються всі характеристичні риси її поетичного стилю: людяність і ширість.

Нована ритміка поетичного слова, що творилося не в штучному підганянні під час безсонних ночей рядок до рядка, а що повставала в кипучому вирі глибокого всеохоплюючого життя — як вона може не запалювати наших чуттів, не будити пристрастей, не кликати вперед?

Не біся днів, заплутаних вузлами,
 Ночей безсонних, очманілих ранків.
 Хай ріже час лице добром і злом,
 Хай палить серце найдрібніші ранки.
 Ти в тінь не йди. Тривай в пенучій грі.
 В сліпуче сяйво не лякайся дивитися —
 Лише по спеці гряде жданий грім

І з хмар сковзне — багнетом — блискавиця.

Якби ми не знали останнього акорду життєвої симфонії цієї величної людини, ми лише на основі цих рядків могли б наперед сказати, як скінчить своє життя ця людина. Вона скінчить його не у глибокій старості серед вихованих дітей і внуків, а спопеліє "до тридцятого року" в гарячій борні.

Послідує життя до вело: слова поетки не розійшлися з ділом. Трагедія наших героїв у тому, що такий кінець їх найчастіше буває необхідністю. І поетка наче передчувала, що він буде саме такий, бо хіба не про це говорять її рядки:

І в павутинні перехресних барв
 Я палко мрію до самого рання,
 Щоб Бог зіслав мені гарячу смерть —
 Не зимне умирання.

Що зумовило цю ширю і безпосередню, глибоку і переконуючу поезію? Що зумовило цю глибоку правду, що виривалася з її грудей, хоч часами вона була й гірка, хоч це й була правда грядущої недалеко смерті?

Зумовило єдине: ОРГАНІЧНЕ ЗЛИТТЯ ЗІ СВОЇМ НАРОДОМ, З ЙОГО ДОЛЕЮ, ПОВНОЮ ВАЖКИХ ЖЕРТВ КРИВАВОЇ БОРНИ, АЛЕ БОРНИ УСВІДОМЛЕНОЇ, У ВИСЛІДІ ЯКОЇ МУСИТЬ ПРИЯТИ ВОЛЯ!

Олена Теліга просить у Бога гарячої смерті, її душа "летить за небожил", по слідах сильних вона готова іти хоч на смерть. І все це — в ім'я світлих обріїв своєї многострадалної Батьківщини.

Поетка скупа на слова, скромна у виразах. В цій збірці її поезій ви не зустрінете так розповсюдженого у нас тепер, та й раніше, банально вжитого слова "Україна", "український". Вона синонімічно замінене у неї скрізь абстрактними поняттями: Прекрасного Берега, Своїх Доріг, Свого Повітря... Але хіба ж на мить губиться від цього незрівнянна сила патріотизму, що б'є джерелом з її поезій? Це дуже помітно і характеристично.

Бадьорість і оптимізм Олени Теліги не мають нічого спільного з фальшивою бадьорістю сучасних поетів по той бік "залізної завіси". Мертвороджені викидні такими ж мертвими лишаються. Поезії там такий же примусовий асортимент, як біографії "вождів" чи твори "кля синів" відомого "ізму".

Повнокровна і кипуча поезія вірних синів і дочок свого народу, з поміж яких на перше місце високо знялась Олена Теліга, світитиме яскраво в дні сьогочасної руїни і невдач, але в стократ яскравіше світитиме на рідній землі "в сім'ї вольній, новій"...

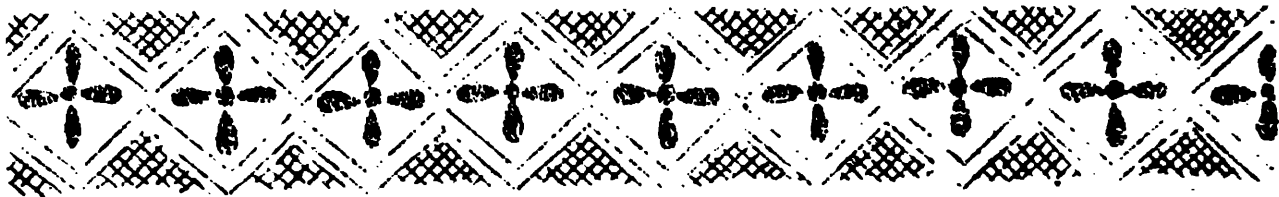
День пам'яті Олени Теліги
в Таборі Коріген, 23. II
1947 р.

Вороги наші вибивши нам зброю з рук, а
впійли в нас переконання, що єдинор
зброєю, яка взагалі у нас може бути
є слово, і то лише те слово, яке вони
нам підсовують. Прокляттям нашим було
те, що зброя, яку ми перейняли з чужих
рук, була дійсно зброєю - лише проти
нас самих. І тому молодь...

Автограф уривка з чернетки реферату
Олени Теліги "Книжка - духовна зброя"
З матеріалів Видавництва "Культура".

Вороги наші, вибивши нам зброю з рук,
впоїли в нас переконання, що єдинор
зброєю, яка взагалі у нас може бути
є слово і то лише те слово, яке вони
нам підсовують. Прокляттям нашим було
те, що зброя, яку ми перейняли з чужих
рук, була дійсно зброєю - лише проти
нас самих. І тому молодь...

С.К.

Три зустрічі

Перед очима натхнення поетна Олена Темліга, як я її бачив за півроку, за три місяці, за місяць до її героїчної смерті.

В житті є так, що зустрічаєш кожна людина сотні осіб, з якими знаєміться, розходиться, забуває, знову нових зустрічає... Але 90% облич з пам'яті стираються, як стирається фарба на речах. Залишаються загальні обриси.

Олена Темліга стоїть і зараз перед моїми очима, як жива. Так і здається, що ось відчиняться двері і вийде вона, усміхнена, мила, як живе срібло, і заговорить лагідною, приємною, але одночасно енергійною і вольовою мовою, яка не лишає по собі вагання, сумнівів, а запалює до праці, яке б та праця не була важкою чи трудною до виконання.

Перший раз я зустрів Олену Темлігу восени 1941 року в приміщенні редакції газети "Українське Слово" на Бульварно-Мурманській вулиці 24 у Києві.

На другому поверсі, як увійшов по сходах до широкого коридору просто на мене гляділа таблиця, писана від руки на розгорнутому листку паперу:

М. Редакція
"Л І Т А В Р І В"

Я був у редактора газети "Українське Слово" Івана Богача в справах своєї статті. Повертаючись від нього і знаючи, що при газеті почав виходити окремий літературний часопис "Літаврив", я вирішив зайти до редактора, щоб довідатись, як є справа з його розміром і періодичністю і чи не можна було б там надрукувати тільки що закінчену мою нову комедію.

Мені, що стояв тоді далеко від преси і взагалі друкованого слова, як вони виглядали під німецькою окупацією, навіть і не здавалося, що тут можуть стати на дорозі якісь перешкоди. Я ішов до "Літаврів" твердою рішучою ходою, як ідуть в свою рідну хату, добре знаючи, що там тільки свої, рідні.

Перша кімната, в яку я увійшов, була пуста. (Стояло два столи, кілька стільців, махав в куту і вік усього відгортає страшенною пусткою.) Я оглянувся на боки і праворуч побачив, що ця перша кімната має ще відгороджене відділення з невеличкими на одну половину дверима. Я постукав у ці двері, але мені звідти ніхто не відповів.

Вачучи, що з моїх відвідин "Літаврів" цим разом нічого не вийде, я повернувся, щоб іти додому. Але тільки я ступив два кроки до виходу, як тверді відчинилися і в кімнату увійшла маленька не то дівчинка, не то жінка з паперами в руках.

Побачивши мене, вона запитала:

- Вам до кого?
- Я хотів бачити кого-небудь з редакції "Літаврів".
- Я працюю в редакції "Літаврів", прошу зайти.

І вона підійшла до маленьких дверей праворуч, відчинила їх і рукою показала, щоб я увійшов.

Я увійшов. Маленька жінка чи дівчина зачинила двері, подала мені руку і сказала:

- Будемо знайомі: Олена Темліга.

Про Олену Телігу я вже чув. У Києві про неї мила голосна слава, як про першу жінку з молодой української еміграції, що знайшла собі серед киян-українців загальну симпатію і до, кому б що не боїло, особливо у мистецьких працівників, а ще вужче літератів, — Олена Теліга завжди знаходила шляхи до полегшення трудних справ.

— Прому сізати!

І сама сіла за столом.

Я сів перед нею.

І хоч видавалася вона мені через свій зріст і загальну конституцію, надто молодой, далеко молодшою мене, мені чомусь стало так нияково перед допитливим поглядом її блискучих очей, що я, раз глянувши в ці, як казав Кулішів мовим "два вечірні озерця в степу", мусів опустити свої, як школяр, і чекати, що мені скаже мій учитель.

А "учитель" сидів за столом, повлаштив рученята на стіл, і чекав, що цей "учень" буде говорити. Але "учень" мовчав. Мовчав, бо почував себе не тридцять кількати́тнім чоловіком, а таки справді малим хлоп'ям, яке зловили на пустошах, а тепер випштують: а чо-го ти, приміром, пішов у горох, а хто тобі дозволив, а чи ти знаєш, що це не гарно і т.д.

Нарешті, коли, приблизно, хвилинна павза /що здавалася для обох дуже довгою/ стала не зручною, я підвів очі і сказав:

— Знаєте, я так чомусь хвилююсь, зустрівшись з вами, наче ви моя давня ще з дитинства знайома... А тепер ми з вами знову зустрілися і... я не знаю з чого почати.

— А ви не надавайте цьому значення. Ми маємо час і можемо про все поговорити... не поспішаючи. Адже ви не спішитеся?

— Ні.

Я глянув пильніше на неї. Краєчки її губ ледь дорухалися — чи сміялись хотіли, чи щось сказати?

В очах стояло те саме проміння доброти. Невеличкі промені зморщок, ледь помітних, відходили від краєчків очей, що означало, що ця маленька жінка вже зазнала в житті горя. Худенькі пальці з гарними рожевими нігтями приминали краєчок тонкої теки, що лежала на столі.

— А ви у Празі не були? — Спитала вона. — Мені здається, що я вас деось бачила.

— Ні, я у Празі не був. Але і мені здається, що я вас деось бачив.

— Тоді, можливо, у Києві деось зустрічалися... Тепер, після мого приїзду сюди.

Ця жінка не питала мене, чого я властиво прийшов. Я не говорив так само про це. А між тим вже якимось невидимим шляхом було ясно, що вона знає про мету мого приходу.

Пам'ятаю, що я говорив Олені Телізі, як дого я мешаю у Києві, як радий, що нарешті в кожній нашій установі працюють наші люди, що... найбільше радий, що, нарешті, у Києві буде виходити справжній літературний часопис і що в ньому будуть друкуватися твори, які будуть відбивати стремління і почуття нашого народу.

Олена Теліга сприймала це з захватом. Видно не один я і не перший я, киянин, говорив їй про це. Видно було, що вона цілком розуміє тих, що за 25 років серед "людей" до психози заслухали за людьми. І що... така чужерідна зустріч має під собою глибші і поважні причини. Відвідувач більше мовчить, ніж говорить, але зате більше говорять очі, серця і ті невольні ниточки, що поєднують душі, за якими нема про запас каменя на всякий випадок самоохорони...

.....

Така була перша зустріч з Оленою Телігою, здається, в жовтні чи на початку листопада 1941 року. За недовгої моєї візити редакторці "Літаврів" я майже нічого їй не сказав, а вона в свою чергу нічого мені не спитала, ми тільки констатували колючу потребу видання літературного часопису і що до нього я конче повинен писати.

Я встав і почав прощатись. Потисн руки Олени Теліги був енергійний, сказати б мужеський. Вона так само щиро і сердечно дивилася своїми добрими очима, які наче промовляли: "вір, чоловіче, що добро живе, що добро було, є і буде вічно!"

І коли я йшов від цієї жінки, залишаючи будинок редакції "Українського Слова", мені здавалося, що я, як Тітль і Мітль з метерлінкової "Синьої птиці", повертаюся з країни чудес. І тому мені хотілося співати, сміятися, бавитися, як то часто буває з людьми, коли їм раптом і несподівано у чомусь поведе.

У чому ж мені "повезло" при зустрічі з Оленою Телігою?...

А я зустрів Людину!

Зустрів і познайомився з Людиною, після розмови з якою ще більше захотілося жити, працювати, творити...

Забажалоось бути і собі - Людиною!

" "

І друга була зустріч.

Після першої, мабуть, за місяць.

У міжчасі я примняв був працю в освітній діяльності і отільки та праця забирала у мене часу, що я не міг раніше принести щось редакції "Літаврів".

Зоглядівся, як почало надходити 1-е грудня - трагічна дата знищення письменників Косинки, Влизька і Фальківського.

Я вирішив що б там не було, а написати статтю про одного з загиблих. Чомусь мій вибір впав на Фальківського. І вже другого дня я піс до "Літаврів" статтю, присвячену життю й творчості цього поета.

Але мені і цього разу не вдалося застати Олену Телігу за її робочим столом.

У першій великій кімнаті сидів чоловік, друкуючи на машині і на моє запитання сказав, щоб я почекав, бо Олена Теліга зараз напевне в друкарні.

Не встиг я сісти, як двері відчинились і ввійшла Олена Теліга, несучи в руках тільки що відбиті коректурні листки "Літаврів". Пальці її були брудні і видно було, що вона не тільки редактор і коректор, але й напевне окладач.

Побачивши мене, Олена радісним окликом привітала мене і зразу запитала:

- Ну, принесли?

- Так, приніс, - відповів я.

При звістці, що у мене стаття про Фальківського, вона аж оплеснула долонями.

- Чудово! Як це чудово! А в мене як раз нема статті про нього! Є одна, але... давайте сиди!

Ми були в кабінеті-кімнаті Олени Теліги. Вона за столом, а я, як і першого разу, напроти на стільці. Три-чотири хвилини вона перебігала очима статтю, а потім одірвала очі від рукопису і ще раз сказала:

- Ну, як це чудово вийшло! Просто... Просто і не сказати як! Зараз! - і вона вибігла за стола і, кинувши мені "Пробачте!" зникла.

Але за хвилину була вже назад і повідомила, що статтю здала до набору.

— Коли вийде число? — запитав я.

— Навтра повинно вийти, — відповіла. — Але якщо ви знали, як все тяжко їде! але їде. А це головне. Труднощі для того і існують, щоб їх подолати. Чи не так, пане С.?

Я сказав, що так.

Ми говорили про те, що розбудовується Українське Видавництво. Олена Теліга порадила, що в справі задуманого мною видання антології української літератури мені треба звернутися до п. Районича. Що не зле було б перевидати раритетні тепер деякі твори Хвильового, Косинки, Куліша і інших.

Цього разу розмова була жвавіша. Але я бачив на столі перед редакторкою гоубу теку з рукописами, бачив розложені на підвіконню листки коректи "Літаврів" і з того боку було б злочином затримувати розмову цю єдину ону, на якій трималися, як мені здавалося "Літаври". Затримувати, хоч вона і одним рухом не показала, що кудись поспішає, що не має часу то що.

Я мовчки попрощався з редакторкою, вказавши на те, що не смію затримувати її довше в той час, коли така сила роботи кде її і пішов додому.

На мене дивилися обгорілі дільниці знищеного війною Києва. Пащі вікон без рам і без шкла, ями на тротуарах, поновлені дроти віськових телефонів на вулицях і провулках, синя уніформа і цокіт кованого німецького чобота віддавав у вухах.

А я їм і думав: як би в кожній установі і в кожному важному пункті, що кермує певною ділянкою життя, була така Олена Теліга — нам би труднощі воєнного часу не були страшні.

Та й так вони не мають бути нам страшні. Адже ми працюємо?

І був я тоді у поглядах на все великим оптимістом!

" "

В кінці грудня, чи на початку січня нового 1942 року ми знову зустрілися з Оленою Телігою в редакції "Літаврів". Я приніс знову статтю до часопису і цього разу застав редакторку в її маленькому кабінеті.

Перше, чим вона мене зустріла, було:

— Ну, друже, "Літаврам" кінець.

— Як то кінець? — перепитав я.

— Так. За останнє число мала гостру розмову з німецьким цензором і навіть зокрема з виму статтю. Закинули мені, чому ми містимо статті про комуністів. Адже ж Фальківський був комуніст! А що того комуніста розстріляли за те, що він перестав бути комуністом це його не обходить.

— А він так знає все, що навіть в курці хто з письменників був комуністом, а хто ні?

— А хіба наші не підкажуть? Але справа не в тому. Була б лише інформація правдива, не перекручена! Та... Нехай. Все таки "Літаври" існувати будуть!

— Ми онділи в кабінетину Олени Теліги. Все в ньому було мені знайоме, за винятком великої мапи Європи, що десь недавно з'являлася на стіні позади Олени Теліги.

Я бачив, що вираз невдоволення ситуацією дещо відбився на обличчі цієї енергійної жінки, але вона, як і раніш, була бадьора, хоча в словах її почувалося більше сарказму, злоби і ненависти, як тільки мова заходила за німців.

Мені це було не зовсім ясне /Я ж був оптиміст!/. І я наївно

запитав Олену Телігу, чому вона трохи не така, як завжди і чи не варто, як казав Євген Плужник,

"Дивитися на все спокійними очима"...

— Ні, — відказала вона. — Дивитися спокійно не можна, бо набувають страшні дні.

— Страшні дні? — перепитав я. — Чому страшні дні? Можуть закрити "Літаври" — це неприємність. Але згодом можна замість "Літаврів" почати видавати "Дзвони". Закриють "Дзвони", — будемо видавати "Стукалку" і так далі.

Мій гумор покрили холодні, як лід, слова Олени Теліги. Мені здається, що я їх і зараз чую у своїх вухах.

Вона повернулася до стіни, подивилася на мапу Європи, що вміла там і сказала:

— Ще може доведеться пішки вертати туди, звідки ми прибули сюди.

— Вертати? Це не може бути!

Я почав говорити наївні речі, що виказували мою страшенну непоінформованість в німецькій політиці на Україні і в абсолютному незнанні фактів перших проявів отахить знахабнілого нового окупанта.

Олена співчутливо посміхалася на мої наївні заперечення і міркування. Вона хитала головою, наче вибачаючи мені тепер те, в чому не дуже давно сама була повинна — в напій фатальній довірливості чужинцям. А потім енергійно підвела голову і сказала:

— Нічого, друже! "Наша смерть научить інших, як їм треба жити!"

І знову, опустивши голову низько до долівки стола, вимальовувала на сірому клаптику паперу... квадратуру кола. Оливцев все ту — отіше налягав на rischi і нарешті все злилося в одній чорній плямі.

Була незручна тиша в кімнаті і її знову перервала Олена:

— Так, друже мій. А все таки треба жити і працювати. До самого кінця — жити і працювати. До самого кінця! — з притиском і енергією підкреслила вона.

Це не розходилося з моїм загальним оптимістичним наставленням і я захоплено підтвердив:

— Істинно! Істинно, пані Теліго!

" " "

Я ішов додому. В очах стояла мужня поотать Олени Теліги.

— І чого вона якась не така, як була ті рази? — роздумував я.

Поважний настрій моєї співрозмовниці так на мене вплинув, що я не помітив, як у скверину проти університету майже наліз на розкидану воєнну амуніцію. Мене окликнув чийсь голос. Я підвів голову. Недалеко стояв поліцай. А просто перед очима була прибіта дошка, на якій великими червоними літерами було написано:

Vorsicht! Lebensgefahr!

Я обійшов небезпечне місце.

" " "

Четвертій зустрічі з Оленою Телігою не суджено була відбутися. Хвороба гриппу в цю тяжку зиму звалила мене у ліжко на цілий місяць. І встав я деоь наприкінці лютого.

Я пішов до редакції тепер "Нового Українського Слова". "Літаврів" там уже й звання не було. На запитання при вході, чи не міг би я бачити пані Олену Телігу, відповідь була, що вона вже давно тут не працює і що її можна знайти в Спілці Письменників, яка міститься на Трьохсвятительській вулиці.

Я пішов на Трьохсвятительську. Але й там замість Спілки Пись-

менників на замкнених дверях був наклеєний листок:

ТУТ ДНЯМИ ВІДКРИВАЄТЬСЯ
ТЯТЮНОВИЙ МОНОПОЛЬ ДЛЯ
УКРАЇНИ
Т.З.О.П.

І ще того дня я довідався, що Олена Теліга з багатьма іншими письменниками і культурними діячами заарештована Гестапом і що доля її невідома.

А може її справді наказали вернутися туди, звідки вона прибула?

Але згодом виявилось, що назад вона не пішла.

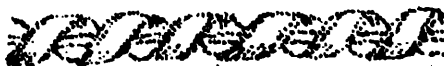
Такі не відступають, такі падають на полі бою...

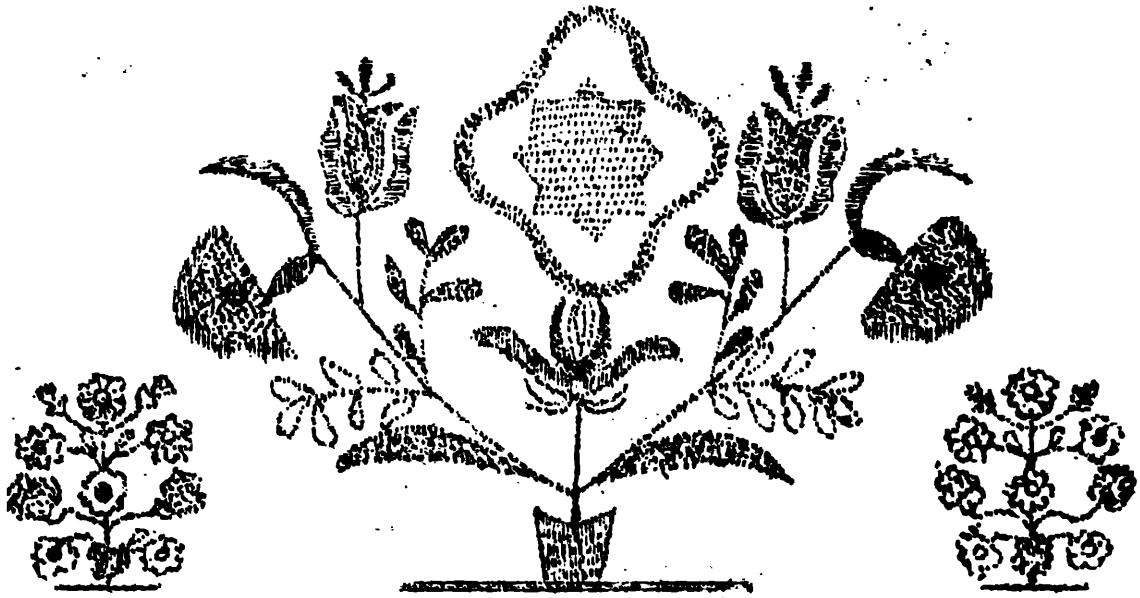

ОЛЕНА ТЕЛІГА

ЖИТТЯ

Зловіщий брязкіт днів, що б'ються на кавалки,
І жах ночей, що затискають плач,
Ти зраджений життям, яке любив так палко
Відчуй найглибше, але все пробач.
Здається падав сніг? Здається буде свято?
Розквітли квіти? Зараз, чи давно?
О, як байдуже все, коли дума зім'ята,
Сліпа, безкрила - сунеться на дно.
А ти її лови, тримай, тягни на гору!
Греби скоріше - і пливи, пливи!
Повір: неznане щось у невідомому пору
Тебе зустріне радісним - живи!
Тоді заблеще сніг, зашепотіють квіти
І підповзуть, мов нитка провідна.
Ти приймеш знов життя і так захочеш жити
Його підняти глибоко, до дна.

М. ОРЕСТ

" "

Днів тіні ідуть без барви, без лиця,
Життя гнітить, мов книга беззмістовна -
Її не хоче серце, скуки повне,
Але читати мусить до кінця.

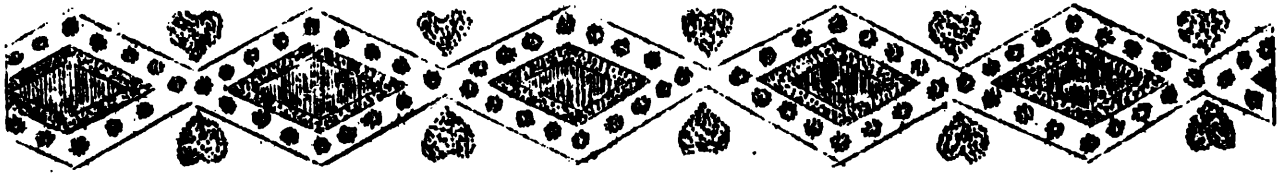
На пам'ять неомірна, кам'яна
Вагою темною упала брила
І літ минулих опадок роздавила:
Карби лагідні, теплі письмена.

Вона, ласкава пам'ять, берегла
Слід захватів і радостей нечастих,
Що спалахнули на путях скелястих,
Де грізно клекотала повінь зла.

О, стати з чим не радісній душі,
Що в ній затратилося незатратне,
Коли її покличе можновладне
Розстання на гіркій земній межі?...

А тіні ідуть без барви, без лиця,
Життя гнітить, мов книга беззмістовна -
Її не хоче серце, скуки повне,
Але читати мусить до кінця.

П. ОЧЕРЕТЬКО

ДВІ ЕЛЕГІЇ

I

Роса ранкова свіже листя вкрила,
В росі ранковій квіти весняні.
Пролине зрідка чашка срібнокрила
Крізь легкі хмари, ніжні і слутні.

Яка краса!..

Та видиться мені

Не цей пейзаж, мальований водою,
А справжній світ, обсмажений в огні,
І кров'ю намою обляпаний рудою.

II

Рибальський цвинтар. Тихо-тихо йду.
Тут є могили - в них не тіло тліє,
Лиш тихих літер злото пламеніє -
Так пламеніє немирущий дух.

"Мій син єдиний... Чоловік коханий...
...не повернувся з дальньої плавби..."
З фарерів дальніх - подих океанів,
З фальклендів дальніх - обрій голубий.

О, не рядки байдужі ці писати,
А пристрасно молитись би за них!...

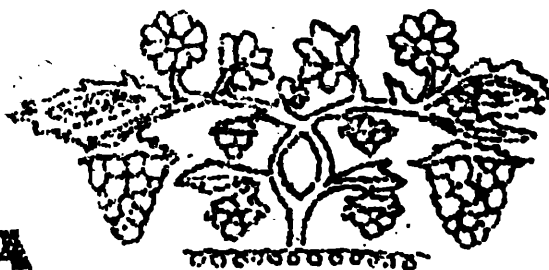
Та чи простить Господь гріхи змагань земних,
Чи ось цьому простить торпеди і десанти?
Не знаю.

Десь бджола, немов струна, дзвенить.

В. Чапленко

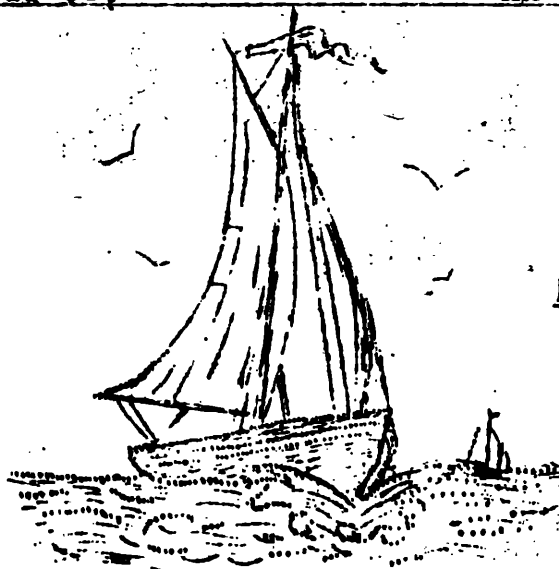
ДІВКА

Повногруда і пимноругава,
Уся в квітах свого життя,
Як іде — не дівка, а пана,
Повна сміху, вогню, життя.
У степу їй злиняли брови
І лице помупилось їй
Та від палу буйної крові
Гаряче навіть їй самі..
Як жартує, не знає впину
Та й у праці його не зна.
Ось погляньте на цю картину,
Подивіться, яка вона...

Рве снопи, мовта молотарка,
Люто висте, як їх нема,
А схида ж їх не хто — Одарка
Пілу копу суне сама.
Згорі вона серед пилу,
Мов богиня в хмарі яла,
Миготять у руках їй вила,
Як опир у бою в козака.
Так від снідання до обіду...
А в обід, як їздило вниз,
Ні сорочки не знать, ні виду,
"Як марюка", мовляв Охтиз.
Тільки сміх їй та зуби білі
Сиплять присом у вічі всім...
Та мотнеться вона, — умилась
І вже знову в своїй красі.
А як заде багата осінь,
Вона знайде світ своїх снів
У весіллі дзвінкоголосім,
Щоб дочок родити синів.

Спородила її й зростила
І таку їй силу дала
Чорноземна вкраїни сила,
Певичерпна родючість села.

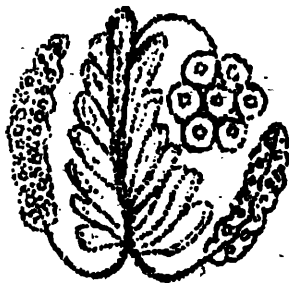

МИХ. СИТНИК

З морської пірники

" "

Кипуче море і альбатроси
 І вітру незупинний шум
 І дівчина, з якої коси
 мені запахи, як полин.
 Гучна таверна біля порту,
 де продає вона вино
 й цілується з заморським чортом,
 Поглядаючи в те вікно,
 де я прилип до вогких либок,
 Нахмурились на моряка.
 Чи кулаком він зуби вибив,
 Чи пляшкою з-під коньяка —
 Не знаю. Та я не чув я болю,
 Бо ти всміхалася мені;
 Засмеїлі ноги напівголі
 виблискували, мов сріляні.
 Браз ти нахмурилась суворо,
 Упала хустка на плече
 І вихлюпнулось синє море
 з твоїх замріяних очей.
 І стало пусто. Альбатросів
 Відніс у далеч вітру плин...
 Твої руді патлаті коси
 мені запахи, як полин.

ПЕРЕКЛАДИ

Р.М.РІШКЕ

" "

Як чорний город - п'ятьма нічна:
Ніким законам підвладні,
мандани роотуть неоглядні,
Заулки сплелись нерозгадні
І безліччю веж підвелась вона.

В чорних домах стоїть тишина,
А хто в них живе - не знати.

В безмовній пишноті густих садів
Мрії стають до таємних танків,
А хто приграє їм - не знати...

Переклав М.Орест

УОТ УІТМЕН

О, ЗОРЕ ФРАНЦІЇ

1871

1.

О, Зоре Франції,
ясна в надіях, славна в силі,
мов гордий корабель, що дужу бльоту вів
- тепер у владі хвиль, корабля безпорадна,
без мачт і без вітрил, обмарнаний громами,
і в ньому злякані, здичавілі од страху люди...
Ні капітана, ні керма.

2.

Вліда, смутна зоря!
Зоря-не Франції лише-думі моєї скорбний символ,
надій, дерзань, зусиль в ім'я свободи,
натхнення мрій про людяність, братерство,
і гніву, що громив тиранів і жерців.

3.

Зоря розп'ята, зраджена підступно,
зоря, що висне над Землею (смерти,
незрозумілою, трагічною землею,
країною насмішки і фанатизму,
зневіри і пристрасті, невірності й одваги.

Країно вбога, змучена в блуканнях,
в гордині, марні, і гріхах численних,
— я все ж люблю тебе, молю до тебе!
Очищена некучим, лютий болем,
ти є святою між святими.

Бо ти знаходиш путь — з усіх блукань — до сонця,
бо ти прокинешся од наркотичних марень
і, силою жахаючи своєю,
ти, лінко-Велетен, розтрошиш тих, що думали тебе
купити.

Бо ти лишаєшся завжди сама собою,
бо ти, розп'ята, навіть на хресті
лице живе й натхненне зберігаєш.

4.
О, зірко Франції! О, корабель,
крізь шторм знаходь в бою свій шлях!
Потухни! Корабель, немов сама Земля,
що нас усіх несе крізь хаос турбулентний,
— прорви кільце страшний смертельних спазм,
прорвиш через моря гірких отрут,
і впливи на рівни вільний шлях,
і в парі з сонцем, що пливе вгорі,
— вперед, о, Франції величний корабель!

Розходяться і зникають хмари, яснішає небо.
В рівному, плавному льоті ти відпочинеш нарешті,
линувши вперед, оновлена і обличчя,
рівна твоїй далевій сестрі — Колумбії, нашій
країні.

Знову сходить твоя зоря, привітна і промениста,
в безкрайному сяєві миру
ясніша, як будь-коли,
яона — від пині до невік.

Переклав П. Очеретько

За щасттям

ієса в 3 картинах

ДІЄВІ ОСОБИ:

1. Павло ТРЕТЯК, студент, що кінчає Інститут, 25 літ.
2. Андрій ЗОЗУЛЯ, його товариш, молодий інженер, 28 літ.
3. Ярина РОРЛЕНКО, студентка, наречена Павла, 25 літ.
4. НАТАЛКА, молода дівчина, 17 літ.
5. МОТРЯ, її мати, 45-50 літ.
6. Тирса ФАБСТ, спортсмен, 28 літ.

Діється в Києві і на сколиці.

Час — 20 р.р. н.ст.

---ooOoo---

КАРТИНА ПЕРША

Кімната, як на сколицях міста. Килимки, картини, картинки, годинник в амурах, слоники на етажерці, аплікації на стінах. Посередині стіл. На ньому кілька книжок, папери і течка. В центрі невеличке фото. В кімнаті нікого. Відчиняються двері, входять Наталка і Мотря. У Наталки в руках щітка.

Я В А І.

/Наталка і Мотря/

НАТАЛКА — ... Але ж то, мамо, і не говори! Ось глянь. Бачиш? /Бере фото, що на столі/ Оце його наречена.

МОТРЯ — Наречена?

НАТАЛКА — Так, наречена. Живе на Михайлівській вулиці, вчиться в медичному Інституті, ходять разом до кіна... І потім, мамо, хоч він і дуже тобі подобається, але мене до нього ніяк не тягне. Ще піти в театр з ним, дров нарубати, на городі грядку скопати з ним... ще мені приємно. Але щоб, як от з вами, бути щодня разом — ні.

МОТРЯ — Наталочко, все це пусто, пусто. Найважливіше в житті, яка людина. А Павло скоро інженером буде, смирний, не п"є, в карти не грає. Та й звикли ми до нього, а він до нас.

НАТАЛКА — "Інженер", "смирний", "звикли"... Хіба цього досить, щоб вийти заміж? Та вже скільки він у нас живе, а я ще й разу не бачила, щоб він подивився на мене так, як.

МОТРЯ — Як?

НАТАЛКА — Як... Ну, як той, кому подобається.

МОТРЯ — А ти кому подобаєшся?

НАТАЛКА — Я... Я не знаю. Але буває іноді...

МОТРЯ — Що буває?

НАТАЛКА — Ну... що подивиться на тебе хтось, а тобі вже зразу

- стає сором, дихання захоплює і хочеться геть тікати, сховатися. От. /Підмітає кімнату/.
- МОТРЯ - Пусте. Все це пусте. Як раз ти Павлові дуже подобається. Пам'ятаєш, як наша Машка мала впороситися, а я боялася, щоб вона поросят не поїла і стерегла її вночі?
- НАТАЛКА - Ну?
- МОТРЯ - Прийшла ти тай кажеш мені: "Мамо, ходіть до хати, а я побуду біля Машки. Я спочатку не хотіла, а потім згадала, що мені ще треба тісто вчиняти і думаю собі, хай посидить, поки я впораюсь в хаті. І пішла. А пор була вже пізні. От я приходжу до хати, а Павло до мене: "Мотро Василівно, вже Машка впоросилася?" А я кажу: "Ще ні. Але там коло неї Наташа". А він: "Наташа? А чому ж ви мені не сказали?" І схопив пальто та й побіг у хлів. Я зробила, що мала в хаті та пішла змінити вас. Приходжу і бачу: ти схилилася на фірточку і наче б дримаєш, а він стоїть проти ліхтарні і мило-мило на тебе дивиться. А потім підійшов, накинув тобі на плечі своє пальто, погладив по голові і почав читати якусь книжку. Коли хлопцеві дівчина не подобається, то так дивитися не буде. Я знаю.
- НАТАЛКА - І нічого ти не знаєш. Він на всіх так дивиться. І потім, мамо, я не хочу, щоб ти мені про це завжди нагадувала. Учитися я хотіла. Обридло мені завжди прибирати, вишивати, Машку годувати.
- МОТРЯ - Все це в домі не пусте, доню. От є своя хата, город, садок; є що з'їсти, в чім сходити, чого ще треба? Тільки хорошої людини в домі. Щоб і тобі життя було як слід і я мала при кому на старість голову схилити. Ти ж не мала. Слава Богу на Трійцю буде 17 літ! /Павза/. Кінчай тут та ходім. Поможеш мені діжку викопати до колодязя. Наллємо водою, щоб не розсохлася... А якщо він має думку на іншій женитися, тоді інше діло. Тоді... доведеться йому сказати, щоб шукав собі квартиру. /Павза/ Тільки ж це якось так... Листи слав, як на практиці буз, у театр не раз їздили. Дивно це якось. Думала, що між вами все, як слід, а воно зовсім не те.
- НАТАЛКА - /Що досі прибирала і наче б не слухала, що мати каже/ Мені все це, мамо, обридло. Так обридло, що й слухати вже цього не можу. Невже я каліка, чи чікчемка, що навіть сама не зможу знайти того, хто мені до вподоби?
- МОТРЯ - Не кричи. Я тобі вже не раз казала, що та революція такого наробила, що порядну молоду людину треба вдень з свічкою шукати. Чи не знаєш, що Саня Шлапаченкова своїй матері зробила? Знайшла якогось шофера, їздила їздила з ним в машині, поки не привезла старій Шлапачисі ляльку в колыску. А шофер де? Повіявся! Може й ти її стежкою підеш?
- НАТАЛКА - Ет, кинь!
- МОТРЯ - Кинь... То і є, що материна рада, як муха коло вуха: одмахується тільки. Але більш тобі і слова не скажу. /Мовчки витирає порохи на підвіконні!/.
/Мовчки витирає порохи на підвіконні!/
- НАТАЛКА - Не рівняй мене до Сані! Я не Саня.
- МОТРЯ - Не Саня... А чому не Саня? Знаєш? Бо я при тобі. Думаю про тебе день і ніч. Єдина ж, як око м'є люби....

- Я так само у батьків одна була. І так само за батька твого вийшла, як не було мені повних 17 літ... І думала тоді про іншого. А коли тато й мама нараяли, бо знали, що він хороша людина, то й поженили нас. І як ми жили? Ех-хе! Дай Боже, щоб і ти таке життя мала.
- НАТАЛКА - Я вже прибрала. Ходім.
- МОТРЯ - А якщо він має іншу і ти це напевно знаєш, то щож... можна йому і відказати. От і сьогодні скажу,, що до нас має приїхати на літо Дарка Іванівна з дітьми і що нам треба оцю кімнату. Хай шукає собі де інде. А тим часом трапиться хороша людина...
- НАТАЛКА - Як хочеш, мамо, так і роби. Тільки це дуже не гарно - казати одне, а робити друге. Я цього ніколи не зробила б! Мені навіть про це слухати соромно! /Вийшла. Мотря подивилась їй услід, подивилась на фото на столі і, зітхнувши, поволі теж вийшла. Павза. Дзвінок. Тупіт ніг. Входять Павло і Андрій/.

Я В А ІІ.
/Павло і Андрій/

- ПАВЛО - Оце мок квартира. Сідай. Бачиш? Справжня дача. Зимом тут, правда, глухо, зате навесні - благодать.
- АНДРІЙ - Так, квартира прекрасна. Тільки до Києва трохи далеченько. Кілометрів з вісім буде, ні?
- ПАВЛО - Та що далеченько?! Сів у трамвай, двадцять хвилин і в місті. За те, яка благодать! І село і місто разом.
- АНДРІЙ - Так, це правда.
- ПАВЛО - Ну так сідай. Розкажуй. Де був, як жив? Це ж ми з тобою не бачились, либонь, більше року, правда?
- АНДРІЙ - Та восени буде два роки.
- ПАВЛО - Бач! Два роки. А як ти змужнів, похорощів! Та й одитий не по студентському, а як лічить інженерові. Чудесно! Так оце ти вчора приїхав?
- АНДРІЙ - Так, вчора.
- ПАВЛО - Кажеш в Середній Азії був?
- АНДРІЙ - Так. Був і на Зеленому Клину, і в Усурійських лісах.
- ПАВЛО - Бач де тебе носило! Що ж ти там робив?
- АНДРІЙ - Та розвідували ж!
- ПАВЛО - Хорошу ти професію маєш. Землю святу досліджуєш...
- АНДРІЙ - А твоя хіба погана? Теж інженером будеш. Робота цікава.
- ПАВЛО - Ех, не кажи. Буду сидіти в якомусь Хвастові і дубити екстракти заготовляти. Практику відбував у Бердичові, а на стаж пошлють, мабуть, в Кобеляки. А які ж в тебе новини? Вурлакуєш?
- АНДРІЙ - Потроху.
- ПАВЛО - Затятий бурлака. Ти, звичайно, збирався зайти, навіть, якби я тебе не зустрів?
- АНДРІЙ - Звичайно. Я оце мав іти до адресового бйра тебе шукати. Зайшов у гуртожиток. Питаю, де живе Павло Третяк? Вибрався, кажуть, на приватне мешкання. Ну, думаю, мабуть оженився і перейшов на жінчину квартиру.
- ПАВЛО - Перейшов, як бачиш, ось сюди, але ще не оженився.
- АНДРІЙ - А збираєшся?
- ПАВЛО - Та... як тобі сказати...
- АНДРІЙ - Значить збираєшся, раз мнешся з відповіддю.
- ПАВЛО - А ти що? Хіба проти?
- АНДРІЙ - Щоб ти женився? Ні, борони Боже. А дівчина ж є?
- ПАВЛО - Ще й яка!

- АНДРІЙ - Ха-ха! Тоді з тебе могорич!
- ПАВЛО - А щож, так як ти? Понад рік самотійна людина, а ростеш, як та кропива понад стежкою.
- АНДРІЙ - Ні, Павле. Справа не в тому. Справа в переконаннях.
- ПАВЛО - Ти переконаний бурлака?
- АНДРІЙ - Хоч би й так.
- ПАВЛО - Бачиш. А я й не знав. /Стук у двері/. Прощу! /Увійшла Наталка/

Я В А Ш.
/Ті ж і Наталка/

- НАТАЛКА - Ох, вибачте. Я, здається, забула у вас щітку.
- ПАВЛО - Будь ласка, Наталочко, подивіться. Дозвольте вас познайомити - Наталка моя молода господиня. А це мій приятель Андрій Зозуля, інженер-геолог.
- АНДРІЙ - Зозуля Андрій...
- НАТАЛКА - Наталка... /бере щітку, хоче йти/.
- ПАВЛО - Ріжниця між ним і справжньою зозулею та, що він не кує, як зозуля. А так всі ознаки зозулі. Хати своєї не має, літає по чужих. Жінки своєї не має... зимував у Казахстані і в Усурських лісах. А тепер прилетів сюди, шукає...
- НАТАЛКА - Вибачте, мене це зовсім не цікавить. /Рішуче вийшла/.

Я В А IV.
/Тіж без Наталки/

- АНДРІЙ - Гостра дівчина.
- ПАВЛО - Образилась. Та це поправиться.
- АНДРІЙ - Може це твоя наречена?
- ПАВЛО - Ні, це моя сусідка. Дочка господині.
- АНДРІЙ - А наречена?
- ПАВЛО - По-перше, не називай ти її нареченою. Хто там знає як воно витанцюється. А по-друге, коли бажаєш її бачити, зажди, сьогодні вона буде у мене, побачиш. /Дивиться на годинник/. Тепер десять. За півгодини вона буде тут.
- АНДРІЙ - Буде?
- ПАВЛО - Так. Обіцяв їй книжку одну, сказала заїде. Хоч подивитися, де і як я живу. Цікава твоя думка про неї.
- АНДРІЙ - Дуже цікаво. Вона студентка?
- ПАВЛО - Так, медичка, кінчає цього року.
- АНДРІЙ - Прекрасно. А ця, Наталка, тобі не подобається?
- ПАВЛО - Наталка? Так собі. Раніш трохи подобалась, а тепер... так собі.
- АНДРІЙ - Ну, так мабуть через це вона така сердита.
- ПАВЛО - Не думаю; вона не така, щоб через це робити сцени. От я зараз піду і перевірю чи вона розсердилась. Хвилину. /Вийшов. Андрій заходив по хаті. Підійшов до стола, взяв фото, подивився. Потім розкрив книжку, читає. Входить Павло, трохи збентежений/. Наталки нема. Кудись вийшла. Ти знаєш які неприємності у мене?
- АНДРІЙ - Ну?
- ПАВЛО - Господиня сказала, щоб я шукав собі квартиру. Дала строк до суботи. Ти бачив?
- АНДРІЙ - А що таке? Чому так раптом?
- ПАВЛО - Каже, що наче б то приїздить її небога з дітьми і буде тут жити. Але ж у неї є ще дві кімнати вільних. Це щось не те. /Павза/ Мені ще з місяць тут пожити б... /Курять/

- АНДРІЙ - Нічого, Павле, якось воно буде. На крайній випадок перейдеш знов у гуртожиток.
- ПАВЛО - Доведеться. А оце /бере з стола фото/ вона.
- АНДРІЙ - Як звати?
- ПАВЛО - Ярина. Ярина Михайлівна Горленко.
- АНДРІЙ - /Бере фото/. Я вже дивився, тільки не знав хто це. Так, гарна дівчина. Скільки їй років?
- ПАВЛО - Літ 22-23 напевне.
- АНДРІЙ - Бачив якісь паперки з позначеним роком народження?
- ПАВЛО - Ну, що ти!? Я ж не коня купую на ярмарку, що мушу ца-глянути в зуби.
- АНДРІЙ - Ні, це я так, між іншим спитав. Значить, Павле, потяг іде на станцію "Весілля"?
- ПАВЛО - Зовсім ні. Він туди йде, але чи дійде - побачимо. Я, Андрію,.. От ти можеш сміятися, а я тобі скажу, все мое юнацтво пробігало в постійному захопленні. Їй Бо-гу. І ти думаєш воно мені заважало? Ні. Отаке якесь платонічне захоплення! Подобається і годі. При тому якось і жити легко і вчитись.
- АНДРІЙ - А мені сполучити і те і друге ніколи не виходило. Обов'язково на однім фронті поразка. Гаразд, Павлушо, женись. Тільки не наскоць на аферистку.
- ПАВЛО - Аферистку? А який сенс їй зв'язуватись зі мною? Що я капіталіст, магнат?
- АНДРІЙ - Хе! Ти думаєш, що коли ти Павло Третяк, а не якийсь фон-барон, то вже і нічого не вартий? А чи відомо то-бі, що на світі на одного мужину припадає три жінки?
- ПАВЛО - Ні. Звідки ти це взяв?
- АНДРІЙ - Не важно звідки взяв. Важно, що тепер у світі йде по-лювання жінок на чоловіків, а не навпаки. Крім того технічний інтелігент ціниться зовсім по іншій ставці! От і зваж, яка цитома вага наша на людському базарі.
- ПАВЛО - А ти знаєш, що я тобі скажу?
- АНДРІЙ - Що?
- ПАВЛО - Маєш щастя, що тебе не чують жінки.
- АНДРІЙ - А то ж чому?
- ПАВЛО - Бо ходив би ти без голови з своєю теорією.
- АНДРІЙ - Дарма. Я їм про це говорив. Особливо крутихвосткам, що люблять кирпу гнути і ціпу собі набивати.
- ПАВЛО - І не зробили вони з тебе каліку?
- АНДРІЙ - Ти ж бачиш, що ні.
- ПАВЛО - Тоді ще тобі влетить. Жінки, голубе мій... /Раптом у розчинене вікно увірвався голос: "А куди! А куди! Ма-мо, мамо! Пропав город!" Павло до вікна/.
- ГОЛОС з двору -- Павле Миколаевичу, ви не бачили маму?
- ПАВЛО - Ні.
- ГОЛОС - Поможіть мені загнати Машку в хлів! Геть города вито-лочить!
- ПАВЛО - Зараз! /До Андрія/. Ти почекай хвилинку, Андрію, я по-можу Наталці Машку з порослятами в хлів загнати. Я за-раз.
- АНДРІЙ - Прошу. Обов'язково піди. /Павло вибіг. Андрій один. Встав, пройшовся. Закурив. Взяв книжку. Аж у двері стук/. Прошу, ввійдіть!

Я В А В.

/Увійшла Ярина. Побачила Андрія, стала/

ЯРИНА - Добридень. Вибачте, тут мешкає Павло Третяк?

- АНДРІЙ - Доброго здоров'я. Тут. Прошу далі. Ви Ярина... пробачте, не знаю, як вас по-батькові...
- ЯРИНА - Так, це я.
- АНДРІЙ - Павло в цю мить зайде. Заходьте. Сідайте... Андрій Зозуля. Товариш Павла. Дуже приємно познайомитись...
- ЯРИНА - /вітаючись/. Ярина Горленко... Дякую. Я на хвилину. Павло обіцяв мені книжку.
- АНДРІЙ - Так, знаю. Він говорив... Але я вас прошу сідайте. Мені неприємно буде, коли зайде господар хати, а ви будете стояти...
- ЯРИНА - Ні, ні... Дякую ще раз. Не турбуйтеся. Ради Бога не турбуйтеся. Я їхала трамваем і цілу дорогу сиділа. Я от краще подивлюсь на оці вишиті малюнки... О, скільки їх тут! Килимки, подушечки, торбинки... І все ручна робота...
- АНДРІЙ - Тут є молода дівчина, дочка господині, це мабуть, її робота.
- ЯРИНА - Ах, так, так... Очевидно. А ви тут теж мешкаєте?
- АНДРІЙ - Я? Ні!.. Я приїхав сюди недавно... І оце зайшов до Павла в гості. Я півтора роки як закінчив інститут... Іздив на стаж...
- ЯРИНА - А... Так ви вже самостійна людина! А ми з Павлом ще на студентських хлібах. А цікаво працювати, правда? Мені вже так докучило бути студенткою, що я вже жду не дождуся того дня, як одержу диплома...
- АНДРІЙ - А потім будете жаліти за студентськими літами, так як в пісні співається: "Ой, верніться літа мої, хоч до мене в гості".
- ЯРИНА - Невже? А мені здається, що ніколи... /Увійшов Павло. Побачив Ярину - отетерів/.

Я В А УІ.

/Павло, Ярина, Андрій/

- ПАВЛО - Доброго здоров'я! А це ж як трапилося, що я вас пропустив? Ви мене не бачили?
- ЯРИНА - Добридень. Ні, не бачила...
- ПАВЛО - А я оце тільки що на хвилину вийшов. Покликали мене по господарських справах... Ху, задихався!
- ЯРИНА - А то чого? Так бігли?
- ПАВЛО - Так біг.
- ЯРИНА - Ну, не варто. Ви не сердитесь, що я до вас раніше, ніж обіцяла, приїхала?
- ПАВЛО - Ну, що ви!
- ЯРИНА - Але це трамвай винен. Я думала, що до вас їхати з годиною, а він щось за двадцять хвилин довів.
- ПАВЛО - Та я вам казав, що сюди недалеко... /Подивився на Андрія/ А це мій приятель Андрій Зозуля. Будь ласка...
- АНДРІЙ - Та ми вже познайомились.
- ЯРИНА - Так, уже.
- ПАВЛО - Ну, то й добре. Будь ласка, сідайте. Я зараз зроблю чай.
- ЯРИНА - Ні, ні. Тільки не турбуйтеся про чай. Я на кілька хвилин. Візьму книжку і назад. Потім на дворі так гаряче, що нема жодного бажання підігріватись чаєм.
- АНДРІЙ - І в мене також ніякої охоти...
- ПАВЛО - Тоді... тоді не знаю, що вам запропонувати...
- ЯРИНА - Я краще книги подивлюсь, дозвольте?
- ПАВЛО - Будь ласка, прошу. Тільки там нічого цікавого нема. Все

- фахові.
- ЯРИНА - Кажете нема цікавих. А це що? Може те, що ви мені обіцяли?
- ПАВЛО - Так, це те, що я вам обіцяв. Прочитайте. Дуже цікава книжка.
- ЯРИНА - Дякую. Так, я беру. /Коварє книжку в течку/. А з белетристики щось маєте? Гете ось бачу. Бальзак, Флобер, Мопассан... Коцюбинський, Леся Українка... А "Фавст" в українській мові? Цікаво, дуже цікаво... /Листає книжку, читає/. "Нещасний дьяволе, що ти даси..." /До Павла/. Прочитайте оцей монолог "Фавста" в голос, я вас прошу. Прочитайте! /Дає йому книгу/.
- ПАВЛО - Ні. ні, Ярино, з мене дуже поганий читець. За читання ще в сільській школі стояв колінами на гречці. Не вмю. Прочитай ти, Андрію. Ти здається майстер голосом читати. Прочитай!
- АНДРІЙ - Я також не дуже...
- ЯРИНА - /до Андрія/ Тоді ви прочитайте. Я вас прошу.
- АНДРІЙ - /Бере книжку/. Попробую, але щоб потім не сміялися. Що саме?
- ЯРИНА - Оцей монолог, будь ласка.
- АНДРІЙ - /Став у позу, викашлявся, почав/
 "Нещасний дьяволе, що ти даси?
 Пориви духа людського тобі чужі! -
 Ніколи не сприймеш ти їх краси
 І сонце людське тебе не гріє.
 Просив я золота - його ти дав.
 А через день в кешенях пусто стало!..
 Сів я до карт, всю ніч програв,
 А виграву і близько не бувало.
 Просив я дівчину - і ти прислав.
 Ах, як вона мене любила!
 Але в той час, як шал оцей палав,
 Вона чиєсь ім'я про себе снила.
 Ти славу мені дав - і зникла вона вмиль.
 Достиглий плід подав,
 В руці почав він гнить.
 Я квітку свіжу взяв,
 І цвіт її зів'яв.
 Що ж ти даси, нещасний дьяволе?
 Пориви духа людського тобі такі далекі!"
 /Павза/
- ЯРИНА - /Заплескала в долоні/. Дякую, дякую. Ну, що? Правда чудово?
- ПАВЛО - Хороший монолог. Глибокий.
- АНДРІЙ - І мені подобається.
- ЯРИНА - Пориви духа людського. Ех, пориви! А ви чудово читали! Пориви духа людського... Іноді так багато відчуваєш...
- АНДРІЙ - А передати нема слів.
- ЯРИНА - А висловити це - ну, отут воно... /показує на серце/. А передати другому не можна. І от приходить майстер слова. Слова у нього, як у маляра фарби. Взяв їх білих, червоних, синіх... Пензлем туди-сюди обвів, розтер і дивинся - образ.
- АНДРІЙ - Так, це правда. Я також не раз думав про це. В чому річ? Такі самі слова, а звучать...
- ЯРИНА - Я медичка. Але так люблю поезію і взагалі мистецтво.

- що для мене пропустити якийсь концерт, чи нову ви -
ставу рівнозначно пропустити найважливішу лекцію з
анатомії. /До Андрія/ А ви хто з фаху?
- АНДРІЙ - Я? Геолог.
- ЯРИНА - А... Геолог... Ну, ваш фах також дуже цікавий... Завжди на лоні природи, в горах... Я, знаєте, до всього ще й альпіністка. Була на Кавказі, на Ельбурс виходила... Цікаво... взагалі я дуже люблю рух, життя, товариство...
- ПАВЛО - Кажете приходять мистець і творить образи... По моему кожна людина мистець. Бо коли людина здатна реагувати на мистецький твір, значить в її душі мистецьке начало.
- ЯРИНА - По вашому, отже, кожна людина є мистець, так?
- ПАВЛО - Хоч би й так.
- ЯРИНА - Ха, ха, ха!.. Таких митців, як у стаїсі горобців. Е, е і ще буде! Ми не про таке мистецтво говоримо, Павле Миколаєвичу.
- ПАВЛО - Саме про нього ви говорите, Ярино Михайлівно. Про мистецтво-вигадку, про мистецтво фатаморгани... Про мистецтво, яке російський письменник Горький устами одного босика так схарактеризував:
- Гаспада, еслі к правде святой
Мір дарогу найти не сумеет,
Честь безумцу, каторий навеет
Челавечеству сон залатой..."
- ЯРИНА - Тоді, по вашому виходить, що поезія взагалі нідочого, так?
- ПАВЛО - Я цього не сказав. Я тільки за мистецтво, що кличе людину до діла, до добра і проти мистецтва, що започатковує усяке мрійництво, сіє невдоволення, одним словом, оті "сні золоті".
- ЯРИНА - Я вас не розумію: то що ж зле? Бути поетом в душі це зле?
- ПАВЛО - Я не кажу, що це зле. Я кажу, що кожна людина, якщо вона тонко відчуває... вона мистець. Одночасно я за... продуктивне мистецтво, що породжує світ істини...
- АНДРІЙ - Так це ж одне одному не суперечить!
- ЯРИНА - Ясно. Можна бути поетом, що літає в піднебесних просторах і одночасно творити якесь реальне діло. Цей же самий Гете написав курс природознавства і дав свого "Фавста". Леся Українка написала "Історію народів сходу" і створила "Лісову пісню". Чому ж ви відкидаєте одне, а визнаєте друге?
- ПАВЛО - Я не проти права людини на поезію. Я проти роздмухування його до хоробливих форм. Один поет, наприклад, недавно написав таке:
- "В моїм серці печаль і знемога
Все життя обернула на муть.
Ти до мене любила другого
І не в силі я цього забути".
- Ну і що, коли вона любила другого? Це має бути підставою до поетичної апеляції? А якщо і він до неї іншу кохав, так і вона мусить мати в серці печаль?
- ЯРИНА - Ваш приклад седи не стосується. Ми говоримо про неспокій людського духа, що породжує великі пориви. Що ніколи так не було, щоб людина щось здобула і тим тільки задовольнилась. Вона вічно прагне до нового.

До нових відкриттів, нових вражень, знаннів... І в цьому власне прогрес людства, поступ, рух вперед. Так, Андрію?

АНДРІЙ - Так.

ЯРИНА - Я так думаю, що кожна людина, яка кінчає вищу школу, хоч би вона з фаху була інженер-шкіряник, повинна оперувати підставовими фактами і прикладами...

ПАВЛО - /ЗдENERвований/ Тоді... тоді дозвольте... Тоді, по вашому. виходить: коли ви вчора зустріли одну людину і вона вам сподобалась, а сьогодні зустріли другу і ця ще більше сподобалась, то ви вважаєте за цілком нормальне першу залишити, а захопитись другою, так?

ЯРИНА - З вами неможливо говорити, ви все перекручуєте...

ПАВЛО - Але ж ви тільки що сказали: людина вічно прагне до нового... до нових відкриттів, нових вражень... так?

ЯРИНА - Перекручуєте, добродію, спотворюєте!

ПАВЛО - Пробачте, Ярино Михайлівно, конкретизую...

ЯРИНА - Перекручуєте! Вульгаризуєте!

ПАВЛО - Ні, тільки конкретизую...

ЯРИНА - Ну, тоді з вами взагалі нема про що говорити... Ви... дивна людина! /Встала, за овою точку, виїняла з неї книгу/. Візьміть вашу книгу... /До Андрія/ Ви йдете? Проведіть мене до трамвая... /в сторону Павла/. Всього кращого. /Вийшли. За нею Андрій. Павла. Павло один посеред хати. Коли ж голос Наталки, а за тим і сама всна в дверях/.

Я В А VII

/Павло і Наталка/

НАТАЛКА - Мамо, мамо!... Вибачте, Павле Миколаєвичу, ви не бачили мамі?

ПАВЛО - Ні, не бачив.

НАТАЛКА - На пошті лінії з інкубатора гусенят маленьких роздають! По 20 копійок гусеня. А наша гуска сиділа-сиділа на яйцях і гусенята не вилупились! А там такі хороші.. Як пушок травиці!... Ходіть зі мною, Павле Миколаєвичу, допоможете мені прикормити. Такі гарненькі!... Будуть у нас гусенята...

ПАВЛО - Пробачте, Наталочко... Мушу йти шукати квартиру. Мама сказала, щоб я вибрався...

НАТАЛКА - Невже? Коли сказала?

ПАВЛО - А оце сьогодні! Як вас не було...

НАТАЛКА - Ах, який жалю... А там такі чудові гусенята дають... Поки мама прийде, всі розберуть... Ну, тоді побіжу сама... Вибачте! /Зникла/.

Я П А VIII

/Входить Андрій/

ПАВЛО - О, ти вернувся?

АНДРІЙ - Так.

ПАВЛО - А вона де?

АНДРІЙ - Поїхала трамваем.

ПАВЛО - Ну і що? Говорила щось?

АНДРІЙ - Особливого нічого. Як раз підходив трамвай, вона сіла і поїхала.

ПАВЛО - А ти ж чому не поїхав з нею?

АНДРІЙ - Куди?

ПАВЛО - Ну до міста. Я знаю...

ди, каже мати, Андріюку, до татки Секлети і попроси, щоб дала ножиці овечок стригти. Скажи так: "Тітко Секлето, просили мама, щоб ви позичили ножиці овечок стригти. Швидко! От я і побіг. Віжу і проказую, щоб не забути! "Тітко Секлето, просили мама, щоб ви позичили..." оказав так разів п'ять, натрапив на ямку на стежці, опотикнувся та й впав. Впав, аж посунувся. А потім встав — та й забув, що треба сказати тітці Секлеті. "Тітко Секлето, просили мама, щоб ви позичили... долото овечок стригти". Чого вперлося долото замість ножиць, то тільки геть пізніше я згадав. Перед тим посилав батько до оусідів позичити долота. І от долото влізло в голову глибше, ніж ножиці. І коли я впав, то ножиці вконали, а долото стало на їх місці.

ЯРИНА — Ну і що далі було?

АНДРІЙ — Я побіг і оказав: "дайте долото овечок стригти. А тітка подивилася на мене та й каже: "на ножиці, а як вдруге прийдеш просити замість ножиць долота, то я дам, а ти вдома скажеш мамі, щоб набила тобі обручка на голову, щоб по дорозі не губив того, за чим тебе посилають".

ЯРИНА — Нешаслива пригода. І вдруге з вами таке траплялось?

АНДРІЙ — Ні. Развчих випадків, подібних цьому не пам'ятаю. А взагалі дуже цікаве явище: я можу переказати зараз десяток віршів, що їх колись учив в школі, не одну умову арифметичних задачок, що тоді розв'язував...

ЯРИНА — А що обідали вчора, не пам'ятаєте?

АНДРІЙ — А те, що було вчора — позавчора, забувається.

ЯРИНА — Так, це буває. Але прому сидати.

АНДРІЙ — Зараз. Дякую... /Сідає/

ЯРИНА — Скажіть, ви довго збираєтесь бути в Києві?

АНДРІЙ — Залежить від обставин. Може зовсім залишусь, якщо не буде нарядів на нові експедиції. Крім того, як би троєст відпустив на наукову роботу, то теж лишився б. /Глянув на піаніно/ А ви граєте?

ЯРИНА — Трохи.

АНДРІЙ — Заграйте що-небудь. Опрашено скучив по музиці./Ярина сідає за піаніно і грає мотив: "Ой, не світи місяченьку", в кінці додаючи слова до мелодії/. Чу — дово! Чудово, Ярино Михайлівно! Дякую вам! /Потиснув Ярині руку/. От вам це одна обставина, що могла б мене затримати у Києві.

ЯРИНА — Напевно?

АНДРІЙ — Так, напевно.

ЯРИНА — Дуже приємно.

АНДРІЙ — Дозвольте заходити інколи слухати вас опів і музику?

ЯРИНА — Будь ласка. Але ж ви скоро їдете?

АНДРІЙ — Ні, буду намагатись лишитись. Знаєте, виїдем отак на півроку, рік в які-небудь Казахстанські нетри і поретворюємся на дикуна. Принаймні, коли я оце приїхав зі своєї експедиції, так, вірите, полохався трамвай — них дзвінків. Що за мара, думаю, чого він дзвонить? А до театральних афіш, то, їй Богу, оміятною почав, як до живих істот.

ЯРИНА — Бачите. А я і не уявляла, що таке може статися в людини.

АНДРІЙ — Може. От зараз, коли я слухав вас, в мені весь час нарастало хвилювання, а під час гри, наче комахи бі-

- гали поза сніном. Взагалі особливе відчуття. Ні, я таки напевне буду добиватися, щоб лишитись тут.
- ЯРИНА — Я буду дуже рада.
- АНДРІЙ — Будете раді?
- ЯРИНА — Так.
- АНДРІЙ — Чудесно! Тільки ви повинні дати мені слово.
- ЯРИНА — Про що?
- АНДРІЙ — Про що? Що... будете моїм другом.
- ЯРИНА — Прому. Я дуже рада мати як найбільше друзів і якнайменше ворогів.
- АНДРІЙ — Ви мене не так зрозуміли.
- ЯРИНА — А що саме?
- АНДРІЙ — Я хотів би бути... вашим другом... над усіма друзями.
- ЯРИНА — Не розумію.
- АНДРІЙ — Не розумієте? Ну, як би вам це пояснити: є речі, вийняткові цінності яких ставлять їх у таке становище, що вони не можуть бути поділені поміж людьми.
- ЯРИНА — Ну, ви вже людей прирівнюєте до речей. Це мені не подобається.
- АНДРІЙ — Вибачте, я хотів сказати люди!
- ЯРИНА — Не розумію: ви хочете, щоб у мене не було крім вас інших друзів?
- АНДРІЙ — Ні, я хотів би, щоб я був для вас... ну, як оце ви тільки що співали: "Ом, не світи, місяченьку, не світи нікому, тільки світи миленькому..." Так от, я хотів би стати отим миленьким для вас.
- ЯРИНА — А... ваш товариш що скаже?
- АНДРІЙ — Павло?
- ЯРИНА — Так.
- АНДРІЙ — Думаю, що нічого. Особливо після вчорашньої розмови.
- ЯРИНА — Це ви серйозно?
- АНДРІЙ — Так, цілком серйозно /Стук у двері. Входить Тирса Фавст на підпитку/.

Я в а 2.
/Тіж і Тирса/

- ТИРСА — Сірокко! Вітер з півночі! А чи знаєте, що нас не хотіли сюди впускати? Там, за дверима якась персона. Я кажу Тирса Фавст! — Ніякого впливу. Я кажу майстер спорту Тирса Фавст! — Знов ніякого впливу. Тоді я отак руком — раз! і опинився тут. Ярині Михайлівні привіт!
- ЯРИНА — Прому вас, товаришу Фавст, опочатку познайомтеся з людиною, якої ви не знаєте. Це інженер Андрій Зозуля, а це /до Андрія/ Тирса Фавст — спортсмен стадіону "Динамо".
- ТИРСА — Маленька поправочка. Не спортсмен, а майстер спорту! Майстер, Ірцю, ти все забуваєш, Ірцю, що я майстер спорту і кохання.
- ЯРИНА — /Перебчила/ Ви у справах, Тирсе Івановичу?
- ТИРСА — У справах? Сірокко, вітер з півночі! Перший раз в житті чую, що жінщина питає про справи...
- ЯРИНА — Вибачте, мені не подобається ваша поведінка. Я питаю, в чім справа?
- ТИРСА — Золотко моє, знов справа! /До Андрія/ А ви мене не знаєте?
- АНДРІЙ — Ні, не знаю.
- ТИРСА — Жаль. А мене тут всі знають. Приїхав 3 Москви профе-

оор Чуковський. Ви професора Чуковського звичайно знаєте? Той, що написав: "Крокодил, крокодил, он по улице ходил!" Ну, пішов він тут по школах і університетах. Сірокка, вітер з півночі! А хто, питає він студентів, хто такий Фавот? Сірокко, вітер з півночі! А чому всі хором: майстер спорту на стадіоні "Динамо"! Навіть Фейлетон був про це в газеті, ви не читали? Шкода.

ІРИНА - Я вас питаю, ви у справах? Чи прийшли, бо не маєте що робити?

ТИРСА - Номіне! Оправ дуже багато. І разом з тим... Ех, Ірино! Як би ви знали, що зі мною робиться... Як би ви знали... /До Андрія/ Хто мене заступив тут? Новже ви? Новже мене здають в тираж?

ІРИНА - Годі! Годі, товаришу! Будь ласка, залийте кімнату! Я думала ви людина, а ви п'яний нахаба! Геть зараз же!

ТИРСА - Тон серйозний. Держись, Фавот!

ІРИНА - негайно залийте кімнату!

ТИРСА - /Сів/, Коли жінщина каже ні, значить так. Я залимаюсь.

ІРИНА - Прому перестати! Тут вам не арена! Вийдіть!

ТИРСА - А хто моїми біцепсами буде захоплюватися? О, жінчини! /Встає/. Гаразд, підем... /біля порогу/ Адже. /До Андрія/ Ви, здається, інженер по шкiрах? Ну, то гаразд. /показує на Ірину/ Це шкiра не зла! Валяйте! /Ірина в озьози. Андрій до Фавота/

АНДРІЙ - Вийдіть!

ТИРСА - Що? А ти на оцінi Фавота бачив?

АНДРІЙ - Вийди, мерзотнику!

ТИРСА - /Засукує рукави/. Фавоте, тобі знайшлося робота.

АНДРІЙ - /змінив тон/. Будь ласка, не ображайте жінку.

ТИРСА - О, це тон! Люблю делікатне поводження! Адже! /вийшов/

Я в а з.

/Ірина і Андрій/

ІРИНА - Переслідує. Кілька місяців переслідує. Випадково познайомила подруга. І з того часу не дає проходу.

АНДРІЙ - Він п'яний.

ІРИНА - А хіба не видно? Прому вибачити. Все це так гидко. Я дійсно потребую якоїсь сильної опіки, щоб перестала наді мною знущатися отака мерзота. Прому сідайте. Я зараз поставлю чай... Закусимо.

АНДРІЙ - Ні, дякую. Я мушу йти. Не звертайте уваги.

ІРИНА - Ви хочете йти? Посидьте, я вас прому. Мені так гірко.

АНДРІЙ - Я мушу це сьогодні...

ІРИНА - Думаєте правда, що він казав? Вірите в якісь зв'язки мої з ним?

АНДРІЙ - Ні, думаю, що бреше.

ІРИНА - Бреше! Раз чи два провів дедому. П'яний завжди. Я навмисно показала господині, щоб не пукала його...

АНДРІЙ - Це добре /іде до дверей/.

ІРИНА - йдете? А коли же зайдете?

АНДРІЙ - Не знаю. Як складуться обставини.

ІРИНА - Може завтра о шостій? Я буду вільна, пройдемося до Дніпра.

АНДРІЙ - Я зможу, зайду. Але якщо не прийду - не обрідтеся, бо дійсно справ багато.

ІРИНА - Тоді може не треба.

АНДРІЙ - Я побачу. Побачу. Якщо зможу - зайду. /Подає руку/.

ІРИНА - Все того кращого.

ІРИНА - Все того кращого. /Андрій вийшов/

Я в а 4.
/Ярина одна/

Провела Андрія. Повернулася. Підійшла до вікна. Стала. Замію-
лилася. Враз знову стук. Повернула голову — на порозі знову
Андрій.

Я в а 5.
/Ярина і Андрій/

- ЯРИНА — Щось забули?
АНДРІЙ — Так, я забув... Дозвольте на хвилинку...
ЯРИНА — Пропу.
АН РІЙ — От що: наш спільний друг Павло...
ЯРИНА — /перебила/ Що Павло?
АНДРІЙ — Я хотів вам сказати, що Павло дуже переживає те, що
трапилося в його хаті вчора. Дуже переживає. І він
хороша людина... Те, що було, то дрібниця... І він
вас страшенно кохає. Просив передати, що коли ви
поставитеся до нього хороше, то він буде дуже щасли-
вий /Павза/.
- ЯРИНА — Це все?
АНДРІЙ — Так, все.
ЯРИНА — А... Скажіть, ви дуже поважаєте Павла?
АНДРІЙ — Ну, звичайно! Це мій друг з дитинства.
ЯРИНА — А ви пам'ятаєте те, що говорили мені перед приходом
отого спортсмена?
АНДРІЙ — Пам'ятаю.
ЯРИНА — А чому ж ви тепер сватаєте мені Павла? Це значить; на
тобі, Воже, що мені негоже? /Андрій щось хоче сказати/
Ні, ні! Досить.
- АНДРІЙ — Ярино Михайлівно!
ЯРИНА — Мовчіть!.. Досить... Можу вам тільки одне сказати:
отак ви до свого волоса не знайдете того друга, якого
ви ніби шукаєте. Та він вам і не потрібен!
- АНДРІЙ — Ярино Михайлівно! Ви думаете, що на мене вплинуло те,
що говорив тут той фавот?
- ЯРИНА — Все одно. Як не той, то інший фавот переслідує вас по
ц'ятах. Коли ви декламували вчора монолог, він вам
сподобався саме фавстівським переживанням. Пам'ятаєте:
"Просив я дівчину і ти, прилав
Була вона в моїх обіймах мила...
Але в той час, як мал оцей палав,
Вона чуже ім'я про себе снила..."
- Чому вона чуже ім'я про себе снила? Коли центр всьо-
го ви? Все найкраще, найкоштовніше має належати вам!
Тільки ви центр всього, а інші...
- АНДРІЙ — Ярино Михайлівно! Я вам цілком серйозно кажу: я хо-
чу бути вашим другом! Назавжди! Добре?
- ЯРИНА — Ха-ха! І тут ви послідовник фавота! І тут ви не зра-
дили себе! Ех, шкода, що ви не бачите себе на екрані!
Не бачите своєї пози, не чуєте свого голосу! Дуже шко-
да!.. Себелюбство заговорило...
- АНДРІЙ — Ярино Михайлівно, слухайте...
- ЯРИНА — Ні, ні... Не треба. Не треба жертв, товарише Звуло...
А знаєте, вам дуже пасує ваше прізвисько. Летіть далі!
- АНДРІЙ — А!... Злякалися?... Ви злякалися мене...
- ЯРИНА — Так, я злякалася вас. Це вірно. Ви тепер небезпечний.
Але ви виправитеся! З вас ще будуть люди! Всього кра-
шого! Я на вас з рештою і не серджусь. /подала руку/

АНДРІЙ — Всього кращого... Що передати Павлові?

ЯРИНА — Нічого.

АНДРІЙ — Зайти мені до вас?

ЯРИНА — Не треба. Ідьте в експедицію. Вам поки що більше пасує геологія, ніж гомологія. Прощайте! /Андрій виїмає. Ярина провела його іронічним поглядом, а потім важко зітхнула/.

З А В І С А

Картина ТРЕТЯ

Декорація першої картини. Посередині стіл, але без книг. Коло вікна на розворі Наталка. Наспівуючи пісеньку, мие вікно. Входить Мотря.

Я в а 1.

/Наталка і Мотря/

МОТРЯ — Ну, так оце я ще написала кілька об'яв і піду розклею їх на десятий лінії, біля Савиного броду і на Терівецькому роз'їзді. Там найбільше люди ходять... Ех, коли б то знаймалася хороша людина... /пауза/ А сьогодні мене старий Патрикей Муха зустрів таї каже: "А що це, Мотроно Васи́лівно, вам квартирант вже вибрався?" — "Еге, кажу, вибрався..." То, може, каже, Мотроно Васи́лівно, я до вас перейду жити? Я, каже, вам і садочка догляну, і города, і корівку щоранку на росу буду гонити... Бо, каже, моя невістка, коли не виберусь, зжене мене з світа..."

НАТАЛКА — Ну, а ти що йому сказала?

МОТРЯ — А я йому й кажу: "ні, Патрикей Патрикеевичу, з радом думаю я вас прийняла б, але до нас має приїхати не — бога Дарна Іванівна з дітьми, то це власне для неї муму відотупити хату. А він: "В таких разі, чому ж ви табличку наклеїли на Бурденковій крамниці, що здаєте кімнату?"

НАТАЛКА — От, бачиш, мамо, старій людині і okazала неправду. Хіба ж так можна?

МОТРЯ — Так, Наталю, okazала неправду... А я й кажу знову йому: "Так думалося спочатку, Патрикей Патрикеевичу, думалося, що здамо. Але вчора отримали листа від Дарки Іванівни, що приїздить з дітьми... Так що з радом б думаю... /пауза/. Збрехала, Наталочко, збрехала... Але все заради тебе. Тільки заради тебе..."

НАТАЛКА — Ох, мамо, як би ти знала, як ти мене всім цим мучиш.

МОТРЯ — Мучу? Я тебе мучу?... Соромилася б таке казати. Ти, ти мене мучиш! Бо денно і нічно думаю про тебе і спокон не можу знайти... А вона... "мучиш"... /пауза/. Ні, піду... А як хто прийде дивитися кімнату — покажи. А за ціну не домовляйся і нічого не обіцяй. Я сама прийду, подивлюсь і домовлюся... Чуєш?

НАТАЛКА — Чує.

МОТРЯ — Хай підожде, або зайде вдруге.

НАТАЛКА — Добре. /Мотря виїшла, а Наталка далі порається в хаті, прибираючи. Затягнула пісеньку "Обізвався козак на солодкий медок..." А далі перекилилася через вікно і гукає в двір/.

Я в а 2.

/Наталка одна/

НАТАЛКА — Галю! Галю! Білизну сушити будеш? Перекидай мотузку

через эту поперечку! Ні-ні, через другу! Отак. Добридень, тьото Любо! Що це ви білизни так багато набирали? Що? Е, ні... За те вас хлопці любити будуть! Чому? Мо на сонці білизна сушиться... Кажу сонця сьогодні гарно, а ви білизну сушите. Що? Мене не лкб'ялять! Так. Бо як ми з мамою зушили свою білизну, то був дощ!.. Ха, ха, ха! Еге! /Стукнули двері, на порозі Андрій. Глянув - вискочив назад. Постунав/.

НАТАЛКА - Прошу. /Увійшов Андрій/.

Я в а 3.

/Наталка і Андрій/

АНДРІЙ - Вибачте... Двері були відкриті... Я зайшов. Добрий день.

НАТАЛКА - /Сплеснула руками/ Двері були незамкнені?

АНДРІЙ - Ні.

НАТАЛКА - Боже мій... От мама! І щоб ото дветеї не замкнути? /Побігла за кін, за хвилину вернулася/. Пробачте. Двері зачиняла. Сідайте... Ви до нас?

АНДРІЙ - Ні. Вибачте, я до Павля Третяка...

НАТАЛКА - А він вже виїхав від нас... Нема його...

АНДРІЙ - Виїхав? Зовсім?

НАТАЛКА - Еге.

АНДРІЙ - Коли?

НАТАЛКА - А сьогодні ранком. Забрав свої речі години за дві тому...

АНДРІЙ - І куди, не знаєте?

НАТАЛКА - Ні, не казав, не знаємо.

АНДРІЙ - От тобі й на! І що ж це він так? Раптово... Він же мав до суботи бути тут?

НАТАЛКА - Не знаю. Мама сказала йому, що він до суботи може бути, а він взяв і вибрався сьогодні... Та ви сідайте. Правда, що тут не прибрано...

АНДРІЙ - Нічого, дякую. Буду йти... Куди ж би він міг вибратися? Знов через адресове бюро треба шукати...

НАТАЛКА - Вчора ввечері кудись пішов, довго не було. А сьогодні рано почав укладатися і вибрався...

АНДРІЙ - Дивно... Дозволите закурити?

НАТАЛКА - Прошу. А ви його хотіли бачити? Він вам дуже потрібен?

АНДРІЙ - Та так... Звичайно потрібен. Там деякі справи він мені доручив /оглядає кімнату/. А ви отут живете? Це ваш дім?

НАТАЛКА - Так, ми тут з мамою живемо... Наш.

АНДРІЙ - Ви студентка?

НАТАЛКА - Ні. Вчилася у школі, але кинула. Почалася революція, тата на фронті убили, а мама одна. Кидай, каже, ту науку... маємо невеличке господарство, то будемо коло нього працювати. І я лишила. А тепер шкода. Бо всі вчаться...

АНДРІЙ - Вибачте, а Павло Миколаєвич у вас довго жив?

НАТАЛКА - Та... я не пам'ятаю. Але досить довго. Ви його товариш?

АНДРІЙ - Так, я товариш Павла. Я оце недавно був у вас. Пам'ятаєте?

НАТАЛКА - Пам'ятаю.

АНДРІЙ - Прощайте, а чому ви так поспішно тоді вийшли?

НАТАЛКА - Тоді? Бо я не люблю дурниць. А Павло Миколаєвич дурниці почав ворзти... І потім я не мала часу...

АНДРІЙ - Ага...

- НАТАЛКА - А взагалі ми з Павлом Миколаєвичем добре жили. У господарстві разом працювали, в театр їздили... Від нас далеко. Поки трамваем доберешся... А іноді, особливо зимою, то і пішки доводилося йти. Снігу намете, трамвай не ходять... А ми ноги на плечі й одинадцяти номером, як у нас кожуть, тобто пішки, гайда! Від оперного театру за годину приходили. Правда скоро?
- АНДРІЙ - Так. А у вас тут і зимою також хороше, правда?
- НАТАЛКА - Гарно. Тільки дуже глухо. Як замете, то сидимо, як у лісі. Ще як Павло Миколаєвич вдома, то нічого. А як він виїжджав на практику, то ми вдвох з мамою одні. Мама то господарює, то поречитує старі романи, то пас"яне розкладає. А я аплікації роблю, вишиваю. Оце моя робота /Показує на стіні/ і це тех.
- АНДРІЙ - О, які чудові вишивки! І це все ви самі робили?
- НАТАЛКА - Сама. Це ще не гарно. А от у мене був килимок, його на виставку в народний дім забрали, так ото гарний був! Там на зеленому полі дванадцять кольорів квітів усяких вишито. Всі квіти, які на лугах в Україні ростуть... Це мене навчила наша вчителька, на курсах вишивання...
- АНДРІЙ - Цікаві речі... Шкода, що мені треба йти... А знаєте, що я вас хотів би попросити?
- НАТАЛКА - Що тако?
- АНДРІЙ - Позичте мені оцю вашу розкішну течку з квітами... Ви пробачте, що я так... ще не встиг з вами познайомитись, а вже з позичками. В мене сестра також вишиває. Я їй заввезу і вона для мене таку зробить... на папери. Знаєте, в кабінеті коло столу це чудова прикраса. Та й зручно дуже. А сестра моя до самозабуття любить такі речі. Тільки жаліється, що нема зразків.
- НАТАЛКА - Прошу. Якщо це для вашої сестри - будь ласка.
- АНДРІЙ - За тижнів два я вам привезу з великою подякою...
- НАТАЛКА - Гаразд. А дружина ваша також уміє вишивати? /Дає вишивку/. Нате.
- АНДРІЙ - Я ще не жонатий... Пробачте, вас, здається, Наталя - кою звуть?
- НАТАЛКА - Еге.
- АНДРІЙ - Дуже вам дякую, Наталочко... /Ховає вишивку/. Я ще не жонатий...
- НАТАЛКА - Ні? А чого ж ви так запізнюєтесь?
- АНДРІЙ - Багато причин. А сама головна - ще не зустрів таку дівчину, що забажала б стати моєю дружиною.
- НАТАЛКА - Це ви ціну собі набиваєте. Як би ви забажали одружитися, ви завжди могли б знайти дівчину до вподоби.
- АНДРІЙ - Не так просто, Наталочко. Хороша дівчина за мене не піде, а яку-нобудь самому не хочеться.
- НАТАЛКА - А що то означає хороша дівчина?
- АНДРІЙ - Хороша? Ну... тільки ви не образьтесь... хоч би така, як ви.
- НАТАЛКА - Як я?
- АНДРІЙ - Так. Як би мені хто скинув отак років з вісім, то я зразу послав би до вас сватів.
- НАТАЛКА - Ха,ха,ха! Несподівано і жених знайшовся! Шкода, що мама не чує. Ви знаєте, моя мама страшенно чудна. Вона дуже боїться, щоб я не зосталася старою дівочою. Вічно мені говорить про женихів, про одруження...

Мама сама вийшла заміж як їй було 17 літ. З татом дуже добре жили... І вона мене хоче якнайскорше видати.

АНДРІЙ - Це чудесно! Чудесно... А знаєте, Наталочко... будьте обережні. Знайдіть собі таку людину, яка б дійсно не тільки мужем, а й людиною була.

НАТАЛКА - Людину мужа, мужа людину... Як ви смішно говорите! Та я про це й думати не хочу! Знаєте... мама, наприклад, чомусь уявила була, що Павло Миколаєвич най-більше підходящий жених. Ну і набудувала навколо цього всяких нліянів... А я сказала: мамо, нічого з того свята не буде.

АНДРІЙ - Чому?

НАТАЛКА - Так.

АНДРІЙ - А ви знаєте, ви йому, був час, дуже подобались.

НАТАЛКА - Ого! Здивували! А хто йому не подобається? Йому в городі кожна дівчина подобається.

АНДРІЙ - Ну, так таки кожна!?

НАТАЛКА - А то ні? От підіть з ним у місто. Іде і на всіх дівчат дивиться. А як на котру, то щей оглянеться й очима проведе.

АНДРІЙ - О, яка ви сувора і вибаглива!.. Це мені подобається.

НАТАЛКА - А скажіть, ви такі самі вимоги і до жінок ставите?

АНДРІЙ - Звичайно. Мені, наприклад, як би хто сподобався, я б ніколи вже на другого не подивилася.

НАТАЛКА - А чому, Наталочко?

АНДРІЙ - Бо це гидко. І як мені неприємно на такого мушину дивитися, так я думаю, мушині повинно бути неприємно, якби його жінка на кожного чоловіка очима стріляла.

НАТАЛКА - /Захоплено/ Ви чудесна! І їй Богу ви чудесна, Наталочко!... Скільки вам літ, пробачте?

АНДРІЙ - А вам навіщо?

НАТАЛКА - Мене цікавить, бо ви міркуєте, як досвідчена мудра жінка. Справжня Жорж Занд! Ви читали твори Жорж Занд?

АНДРІЙ - Ні, не читала. А цікаві?

НАТАЛКА - Дещо цікаве. Цікаве, бо там говорить жінка від імені жінки.

АНДРІЙ - А я говорю від себе і Жорж Занд не читала.

НАТАЛКА - І це чудесно! Чудесно, бо ви говорите те, що відчуваєте... сама від себе говорите!... /павза/. Скажіть хто у вас тут буде жити?

АНДРІЙ - Скажу вам правду: мама хоче здати її якомусь молодому студентові, який би підійшов мені у женихи. Мама дуже чудна. Вона мала надію на Павла Миколаєвича. Але, як побачила, що у того роман зі студенткою, що позавчора тут була, то вирішила відказати. То не правда, що до нас Дарка Іванівна приїжджає. Дарка Іванівна до нас і не збирається! А це мамі причина, щоб відмовити... Тільки ви не скажіть про це Павлові Миколаєвичеві. А то він і так на нас сердитий, а то ще більше розсердиться А я проти нього нічого не маю. Він дуже добрий Павло Миколаєвич, тільки дуже м'який і розтяпистий... трохи... Ви йому цього теж не перекажете, правда?

НАТАЛКА - Ну, звичайно, Наталочко, що ви!?... А знаєте, що?

АНДРІЙ - Що таке?

НАТАЛКА - А ви сердитись не будете?

АНДРІЙ - Якщо ви нічого образливого не скажете, то, звичайно ні.

- АНДРІЙ - Я хочу вас... найняти цю кімнату для себе. Не будете мати нічого проти?
- НАТАЛКА - Ви? Хочете для себе найняти цю кімнату?
- АНДРІЙ - Так. Хочу для себе найняти цю кімнату.
- НАТАЛКА - Не знаю.
- АНДРІЙ - Що "не знаю"?
- НАТАЛКА - Спитайте у мами. /Раптом лишила розмову і заходила поратися в кімнаті. Андрій з вибіжувальним поглядом дивиться на неї, мов чекає для себе вироку. Наталка побачила це/. Ну, чого ви вперлися очима на мене? Я вам сказала, спитайте у мами. Мама ж хазяйка, а не я. /Ще швидше заходилася прибирати. Андрій перейшов з одного місця на друге/.
- АНДРІЙ - Я хотів би, Наталочко, щоб ви спокатку... самі мені сказали, переходити мені до вас жити чи ні?
- НАТАЛКА - А як мама скаже, що не хоче вас, що тоді?
- АНДРІЙ - А я тоді маму якось переконаю... Скажіть тільки ви, як мені бути.
- НАТАЛКА - /Рішуче/. Так ось слухайте: я, звичайно, не маю нічого проти, щоб ви перейшли до нас мешкати, але...
- АНДРІЙ - Що "але"?
- НАТАЛКА - Почекайте, не перебивайте!... Я дуже добре розумію, чому вам раптом, в цю хвилину, забажалося перейти до нас мешкати...
- АНДРІЙ - Ну, чому?
- НАТАЛКА - Ще раз вам кажу: не перебивайте!
- АНДРІЙ - Вибачте...
- НАТАЛКА - Ви прийшли, побачили мене, поговорили. Шож, думаєте, така собі наївна примісічка міщаночка... Дай закручу роман! Це і цікаво, і ... дешево... домашній роман, правда?
- АНДРІЙ - М... м... м... Помиляється, помиляється, Наталочко! Я зовсім не думаю і не...
- НАТАЛКА - Почекайте, дайте мені сказати...
- АНДРІЙ - Ну, прошу.
- НАТАЛКА - Але знаєте? Я вже зустрічала таких. Розпливеться!... В десять мішків його не вбереш. І те, і се... І нечасний, і ніхто його не любить, і що він тебе оце першу зустрів. А придивився до нього - еге! Та це ж шукач любовних приглед! Та це ж йому потрібно для кодекції! Для рідноманітності! Бо, бачте, він уже і таку мав, і таку, і блондину, і брюнетку, і п'ятину, і двадцятину. І ще ще тебе хоч з пуття звести. Так? Неправда скажете?
- АНДРІЙ - Скажу вам правду. Я... спокатку так був подумав. Але тепер бачу, ви не така дівчина...
- НАТАЛКА - Що летить на вас, як нічний мотил на світло, так?
- АНДРІЙ - Так. Що з вами можна або серйозно, або ніяк.
- НАТАЛКА - Не знаю. Знаю тільки, що як все це ще так потриває, то я таки зроблю якусь дурницю.
- АНДРІЙ - Яку саме?
- НАТАЛКА - А вам не все одно?
- АНДРІЙ - Зовсім не все одно. Тепер мені видається, що ваша доля є мені дуже близька.
- НАТАЛКА - Так вам здається в цю хвилину. А міне вона, і ви будете такий, як були дові. Але ми заговорилися, а кімната не прибрана. Прийде квартирант, а в хаті розгардіяш. Вибачте. /Взялася за роботу/.

- АНДРІЙ - Та ви не турбуйтеся! Він уже прийшов.
НАТАЛКА - Де ж він?
АНДРІЙ - А я!
НАТАЛКА - Ну, це ще вилами по воді писано. /Взяла ведро, несе його за кін/. На хвилину... Мушу відро винести з брудною водою. Сядьте там, посидьте, як маєте охоту. Мама скоро повинна прийти.
АНДРІЙ - Дякую. Я постою. /Наталка вийшла. Андрій пройшовся. Оглянув себе в дзеркалі. Поправив краватку. Став знав на попереднє місце. Увійшла Наталка з відром/.
НАТАЛКА - Ух! Важко... У нас водогону нема. Поки з криниці витягнеш... ху!
АНДРІЙ - Дайте я вам допоможу /Бере відро/. Куди поставити?
НАТАЛКА - Не треба. Я сама.
АНДРІЙ - Нічого, нічого... Де, отут поставити?
НАТАЛКА - Так. Дякую. Тепер я мушу по драбині вилізти наверх і там все витерти. Пробачте, станьте трохи далі, а то я вас забризкаю.
АНДРІЙ - Нічого мені не станеться... Або, знаєте що? Почекайте! /Скидає піджака/ Я сам полізу і повитираю там.
НАТАЛКА - Ну, що ви! Ще тільки цього не вистарчало! Ідіть!.. Я сама... Ви забрудните сорочку. Не треба.
АНДРІЙ - Наталочко, мені дуже приємно отут разом з вами дещо вам допомогти. Тим більше, що може... я це зроблю для себе! /Вилізає наверх і чистить. Наталка бере щітку і тре підлогу. Робота кипить хвилину-дві мовчки/.
НАТАЛКА - /Глянула наверх, де Андрій/. Держіться добре! Бо ота драбина поламана. Нею мама закриває вхід до садка. А сусідчина корова раз якось влізла і геть її розломилла. Ми її сяк так збили, але вона дуже хистка.
АНДРІЙ - Нічого. Тут не високо. І як полечу, то не до гори, а вниз. Так казав мені не раз батько, як я був малим і боявся впасти з черешні, що росла за хатою... Скажіть Наталочко, цю шахву ви будете одсувати і там за нею вимітати, чи вона так і буде стояти?
НАТАЛКА - А я знаю, що робити? Я думала одсунути, але вона така важка, що я й не знаю, чи ми що з нею зробимо.
АНДРІЙ - Зараз я поспробую її одсунути /Скочив, ухопив - не бере/.
НАТАЛКА - Чекайте, я вам допоможу. /Взяли вдвох - не бере/. Я вам казала, що нічого не буде. Почекайте, я піду у двір, там є така залізна палиця. Ми нею підважимо знизу і вона поїде. Добре?
АНДРІЙ - А ну давайте. /Наталка вискочила з хати, а Андрій за шахвою щось прибирає/.

Я в а 4.

/Входить Мотря. Мотря і Андрій/

- МОТРЯ - /Не бачучи Андрія/. Ну, що, ніхто не приходив, Наталко? А я так поспішала... Нікуди не ходила, тільки отут на роз'їзді приліпила п'ять об'яв. Знайдеться хтось - добре, а як ні... /Побачила Андрія/. О!... А це ж хто?... що ви тут робите?
АНДРІЙ - /кланяючись в щіток в руках/. Вибачте... я... я товариш Павла Миколаєвича. Я хочу... найняти у вас цю кімнату.
МОТРЯ - Ви? А... чого ж ви... з віником? Що ви робите?
АНДРІЙ - Я? Я... помагаю Наталочці.

- МОТРЯ - Та я ж їй казала, щоб вона не умовлялась ні з ким, поки я не прийду. Це що за лих? Де вона?
- АНДРІЙ - Вона зараз прийде. Вона у дворі... Наталочка і не умовлялась. А я просто вирішив їй допомогти. Сь шахву сунути треба. Там павутину зняти треба під степом... Хіба ж це жіноче діло? Тут озь вдох ми і те не можемо цю шахву з місця здвигнути. Важка така...
- МОТРЯ - А так. Це ще мій покійний тато її замовляв, дубора вся. Та ми в ній тепер деяке збіжжя тримаємо. Самі знаєте, часи важкі...
- АНДРІЙ - Та то правда. Отже, як ви... пробачте, як ваше ім'я та по батькові?
- МОТРЯ - Мотря Василівна.
- АНДРІЙ - Мотря Василівно, не заперечуєте, щоб я у вас оселився?
- МОТРЯ - А ви як, з сім'єю, чи один?
- АНДРІЙ - Та яка там сім'я! Один я...
- МОТРЯ - Значить ще не жонаті?
- АНДРІЙ - Та я парубок, Мотро Василівно. Оце тепер думаю шукати собі жінку.
- МОТРЯ - А це не эле. Женитись треба... а ви вчитесь з Павлом Миколаєвичем?
- АНДРІЙ - Ні, я вже скінчив свою науку... Я інженер, геолог.
- МОТРЯ - Ага! Значить самостійна людина. А досі де жили?
- АНДРІЙ - Та я був у відрядженні. В Казахстані. Півтора року. А оце приїхав. Мешкаю тимчасово у знайомих.
- МОТРЯ - Так. Ну, що ж... Я не проти. А де ж Наталка? Наталко! Наталко! /Входить Наталка/. То чого ти десь ходиш, а чоловіка одного в хаті лишаєш та ще й до роботи запрягла? Не сором тобі?
- НАТАЛКА - А хіба я запрягла?
- АНДРІЙ - Мотре Василівно, я сам взявся до роботи. Сам.
- МОТРЯ - А вас як звати по-батькові?
- АНДРІЙ - Андрій Іванович. Але кажіть просто: Андрій тай годі.
- МОТРЯ - Так от хочуть Андрій Іванович у нас мешкати. А ти як скажеш? До нас же має Дарка Іванівна приїхати з дітьми...
- НАТАЛКА - Не мое діло, як хочеш.
- МОТРЯ - То, мабуть, що здамо. П'ятнадцять карбованців платив Павло Миколаєвич на місяць. Не дорого буде?
- АНДРІЙ - Ні, зовсім не дорого!
- МОТРЯ - Тоді залиште ваші папери, а я завтра вас пропишу. Кімната ця дуже хороша. Літом повно сонця. А зимою, як нагріти оце грубу, то тепло, як у вусі. А дров у нас у Святошині досить!
- АНДРІЙ - Та я холоду не боюсь, Мотре Василівно. /До Наталки/. То принесли чим підважити шахву?
- НАТАЛКА - Так. Ссь... /подає палку/
- МОТРЯ - Ну, то я тепер піду на базар, а то, правду кажучи, я поспішала довідатись, чи ніхто мене не жде. Бувай, те тим часом... Я скоро вернусь.
- АНДРІЙ - Всього кращого. /Мотря вийшла/

Я в а 5.

/Андрій і Наталка/

- АНДРІЙ - Ну, що... не казав я, що мама погодиться?
- НАТАЛКА - Давайте шахву сунути.
- АНДРІЙ - Ні, ви скажіть! Яка чудова мама!
- НАТАЛКА - Давайте шахву сунути!

- АНДРІЙ - Давайте... Шкода, що я з вами на американське парі не пішов!
- НАТАЛКА - А що воно таке те американське парі?
- АНДРІЙ - А це ідуть в парі, але спочатку не кажуть на що, а як виграє, тоді ставлять вимогу.
- НАТАЛКА - Таке! А... щоб ви запросили на виграш?
- АНДРІЙ - О, я знаю, щоб я запросив!
- НАТАЛКА - Ну, що?
- АНДРІЙ - Я запросив би... Але я вам іншим разом скажу. Давайте шахву сунути.
- НАТАЛКА - Давайте. /Попробували - не бере/. Ху... Я знаю, щоб ви запросили. Але я вам покажу за нашої приказкою: не спитавши броду - не лізьте в воду. Зрозуміли?
- АНДРІЙ - Так, зрозуміло. Ото ж я тепер і не лізу глибоко. А так, пробую спочатку з берега. /Відчиняється двері, на порозі Павло/.

Я в а 6.
/Тіж і Павло/

- ПАВЛО - Пробачте, Наталочко... Я забув віддати ключа від парадних дверей. Прошу візьміть. /Подає ключа. Побачив Андрія/. О, Андрій! А ти що тут робиш?
- АНДРІЙ - Я... я прибираю, допомагаю Наталочці прибирати в кімнаті
- ПАВЛО - Як то? З якої... нагоди?
- АНДРІЙ - Та я ішов до тебе. Приходжу, - кажуть тебе нема, вибрався. Ну, думаю, де ж тебе шукати?... А потім вирішив... почекаю тут, може ти чого зайдеш... А тут як раз прибирають... Наталочка... так я попросив дозволити ти і мені... допомогти. Тим більше, що тут шахва! Така важка, що ось удвох мучились і ніяк не могли з місця зсунути. Може ти допоможеш нам?
- ПАВЛО - Я з охотою. Але я тільки на хвилинку і... я тут не сам.
- АНДРІЙ - А хто ще з тобою?
- ПАВЛО - Там на дворі чекає на мене Ярина... Ярина Михайлівна.
- НАТАЛКА - А чого ж ви її не покличете до хати? Покличте.
- АНДРІЙ - Так Ярина тут? Постій... А як же ті... позавчорашні події?
- ПАВЛО - Позавчорашні? А лишилися для позавчора. Сьогодні живемо подіями цілком новими, що приніс новий, сьогоднішній день.
- АНДРІЙ - Дідожди, Павле... Ти жартуєш. Якими новими подіями?
- ПАВЛО - Знаменитими! Але ж чого я стою... Так покликати Ярину Михайлівну сюди?
- НАТАЛКА - Будь ласка.
- ПАВЛО - Ну, так я зараз /Вийшов/

Я в а 7
/Андрій і Наталка/

- АНДРІЙ - Ну, що ви на це скажете?
- НАТАЛКА - Що?
- АНДРІЙ - Та очевидно Павло оженився, або от-от оженився!
- НАТАЛКА - Ну й що ж тут дивного? Я довно говорила мамі, що Павло Миколаєвич має оженитися. І наречену знала вже давно.
- АНДРІЙ - Така висока, чорнява, студентка-медичка, так?
- НАТАЛКА - А ви звідки її знаєте?
- АНДРІЙ - Її?... Знаю її... Та вона була позавчора тут. Я тут з

нею познайомився.
 НАТАЛКА - Ну, і як вона вам сподобалася?
 АНДРІЙ - Так... нічого! Нічого! Еге... Тобто, щоб особливо,
 то ні, а так... нічого. /Відчиняються двері, виходять
 Павло і Ярина/.

Я в а 8
 /Тіж і Павло і Ярина/

ПАВЛО - Ну, прошу... будьте знайомі... Ярина Михайлівна Гор-
 ленко, моя дружина.
 НАТАЛКА - /Вітається з Яриною/. Дуже приємно! Наталка...
 ЯРИНА - Добрий день... /Побачила Андрія/. А... ми з вами
 знайомі. /Привіталася з Андрієм/
 АНДРІЙ - Доброго здоров'я... Вітаю... Широ вітаю...
 ПАВЛО - Дякую. Дякуємо...
 ЯРИНА - /до Андрія/. А ви тут що робите?
 АНДРІЙ - Я... Та тут ось... чекав на Павла. А оце поміг Ната-
 лі шахву одсунути... дуже важка...
 ЯРИНА - Може збираєтесь тут жити?
 АНДРІЙ - Жити? Ні... Що ви?! Це я зайшов до Павла, а його не
 застав, так я залишився допомогти дещо... /до Павла/.
 Ти ж смітник тут після себе залишив!
 ПАВЛО - Молодець, Андрію. Дуже добре, що допомагаєш... Так
 і треба. А я спочатку було думав... ну, та не важно.
 ЯРИНА - Підєм, Павле, бо у нас ще сьогодні роботи скільки...
 /до Наталки/. Ми теж знайшли нове мешкання, те муси-
 мо прибирати.
 ПАВЛО - Так, ідемо зараз. Заходьте до нас, Наталю... Кузнеч-
 на, 23, квартира 7. Просимо!
 НАТАЛКА - Дуже дякую. Як буду в місті, обов'язково зайду.
 ПАВЛО - БУВАЙТЕ здорові... А ти, Андрію, ідеш з нами, чи
 залишаєшся тут?
 АНДРІЙ - Я... Я не знаю... /дивиться на Наталку/. Я мушу тут
 ще шахву допомогти пересунути... Ти... ви ідіть, а
 я зараз... Я вас нажену.
 ПАВЛО - Ну, гаразд. То ми пішли. Передайте привіт Мотрі Ва-
 силівні від мене і від Ярини Михайлівни, хоч вона
 її і не знає. /Вийшли/
 НАТАЛКА } Дякуємо. Всього кращого!
 АНДРІЙ }

Я в а 9
 /Наталка і Андрій/

НАТАЛКА - /до Андрія/. Ну?
 АНДРІЙ - Що?
 НАТАЛКА - Ви чому з ними не пішли?
 АНДРІЙ - Я?
 НАТАЛКА - Та ви ж!
 АНДРІЙ - Куди ж? Хіба мені тепер по дорозі з молодцю, тільки
 що одруженою парю?
 НАТАЛКА - А з ким же вам по дорозі?
 АНДРІЙ - Мені тепер по дорозі з тим, хто ще так само, як і я,
 не має для себе пари.
 НАТАЛКА - Хто не має пари... Ну, то давайте хату прибирати.
 АНДРІЙ - Давайте. /Прибирають, Павла. Підводить голову Андрій/
 А знаєте, що сказав один вчений про людське щастя?
 НАТАЛКА - /Підвела голову/ Що саме?
 АНДРІЙ - Він сказав... Чекайте, що ж він сказав? /Пригадує/
 Ага! Е... Він сказав: "Життя людське... це як довгий

коридор. І чи йдемо ми по цьому коридорові самі чи в парі з доброю, відданою, широю дружиною, — все одно в кінці його міцно замкнені двері".

НАТАЛКА - Ну і що ж? Що ви вирішили?

АНДРІЙ - Я вирішив... щоб там не було, а йти по цьому довгому коридорові в парі.

НАТАЛКА - З ким?

АНДРІЙ - З прекрасною дружиною, Наталочко... А ви?

НАТАЛКА - Я? Щоб по тому коридорові йти з дружиною, треба спочатку до тої майбутньої дружини придивитися...

АНДРІЙ - А тоді?

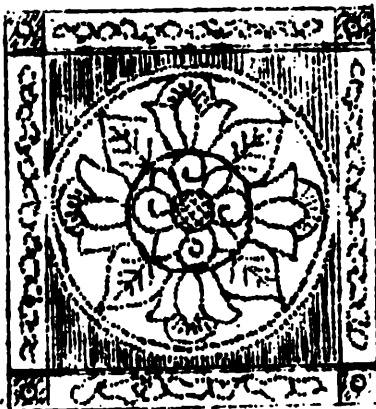
НАТАЛКА - А тоді буде видно! Чи не так?

АНДРІЙ - Так. Чудово! Тоді швидше кімнату прибирати, Наталочко...

НАТАЛКА - І швидше прибирати ... /Обое заходилися коло хати/.

З а в і с а

КІНЕЦЬ

ЗДНІВ ВІДЧАЮ

[В КУТОЧКУ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІССЯ]

НАРИС ТРЕТІЙ

По тих випадках змушені були німці нарешті задуматися над фактами в терені, оцінюючи їх уже не з боку "бандитизму", але дошукуючись у них іншого сенсу. Разом із тим німецький центр дав згоду на те, щоб шукати в дальшому "бандитизм" по лісах, а не по селах. І почали шукати.

В Столині таке завдання було покладено на відділ СС-ів під командою капітана Гаферкампа, перед тим ад'ютанта губернатора Польщі Франка. Сам Гаферкамп був людиною, не зв'язану. Інтелігентний, розумний. Було відомо, що він зрадив себе такою розмовою по випадку в Старому Селі:

— Мені цікаво знати, що ви думаєте про мене: чи я особисто міг би зробити щось подібне?

— Звичайно, що так, — була відповідь українця.

— А вся ваша родина про мене теж думає так само?

— Так.

Гаферкампа по тій відповіді як водою обляло. Він скоро по розмові перенісся на інше помешкання з того, де зі своєю розмовою зв'язався, а незабаром покинув працю в СС, добровільно згословившись до летництва.

Але перше, ніж те сталося, саме Гаферкампу доручено було поборотися з лісом в Столині. А за нагодою до того довго не довелося чекати. Прийшло донесення, що відділ невідомих "бандитів" з'явився в околиці с. Букча, що село лежить на шляху до міста Турова, вже поза колишньою польсько-українською границею. Од Столина у відлеглості яких 80 кілометрів. Відділ Гаферкампа виступив до Букчі; нагнав партизанів і увійшов із ними в бойовий зв'язок. Бій противників сточився на святий вечір і Перший день Різдва /н.ст./, тобто 24 і 25 грудня 1942 р. Німецький відділ з собаками розташувався на ніч на кінці села Букчі в будинку школи і тут попався у засідку партизанів. Оточені, німці одбивалися 36 годин. Лише сигнальні ракети німецької кампанії, яка перехопила радіосигнал порятунку від оточених, змусили партизанів зняти облогу школи й відійти. Наслідком бою було 18 убитих, в Столині похованих, і 32 ранених, одвезених літаком до шпиталю в Бересті. Серед убитих німців був 22-літній лейтенант, католик, який у Столині іноді грав на органах. Прізвища його не знаю, а також фурман, який був з Юньських хуторів, Столинського району. — До того треба додати, що коли цей відділ німців на фурманках наближався до Букчі, тамтешні селяни попередили фурманів-селян, що їхати далі небезпечно. Фурмани про це передали німцям. Німці відомість знехтували і сміялися з того.

Описана подія передається тут за рапортом Гаферкампа начальству, який питав той, хто авторові подію переповів.

Із більших подій Столинищини "мирного" часу за панування німців — залишалась ще одна, сама страшна й трагічна. Це розстріл цілої жидівської частини населення.

На час приходу німців до Столина загальна кількість жидів у Столині й його районі виносила кругом 6 тисяч людей. В цю цифру входили місцеві мешканці й деяка частина біженців із Польщі, що осіли в місті й районі тут в році 1939, тікаючи перед німцями, коли почалася німецько-польська війна. У більшості місцеві

жиди були ремісниками, зокрема теслярі, бондарі, столарі та взагалі обробники дерева; дрібні гандлярі; меншість, а серед них велика кількість біженців – більші чи менші промисловці, багатії. Частина жидів одійшла з советами, коли ті відступали під натиском німців. По приході німців, як і скрізь, їм було зроблено погром, але в Столині він носив слабеньку форму. Кількоро побитих жидів, спихання їх з хідників, деякі випадки відібрання речей. А далі вже систематичне обкладання жидів різними можливими й неможливими податками. Наступний етап знущання з жидів – загнання їх в гетто, виконання розпорядження про це довго відтягав перший гебітскомісар. Потому пішло систематичне зголоджування жидівської людності, видно, щоб був найменший опір при останньому акті цієї диявольськи жажливої акції, – при розстрілі жидів у Столині.

Розстрілювали всіх без винятку жидів району, за винятком тих, що повтікали у ліси і утворили там "банди".

Як поводитись жидівське населення?

Жиди, як жиди. По приході до міста й району німців, вони, на чолі з рабином, побули до представників нової влади з пропозиціями кабарів і селянських прислуг.

З чемнім, але рішучим формі їм дали зрозуміти, що все це зайве і непотрібне. А вони повинні бути лояльними і помагати там, де їх допомога буде потрібна при запровадженні нового ладу і порядку. Місцева влада гарантувала їм спокій і справедливе відношення.

З перших днів це почалося справджуватись. Коли погромницькі пригоди німців-салдатів стали спонусливими для деякого з місцевих розбійників, і стався випадок, що один з них згвалтував жидівську дівчину, то негідника судили, а потім розстріляли. Коли стало відомо, що організована поляками місцева самооборона під проводом свого начальника Урбановича ходить вночі по жидівських хатах і теорить про державність, то начальник району сам особисто втрутився в цю справу і рішучі "візити" припинилися. А вельвлення доносів німцям Урбанович пізніше був партизанами убитий в с.Пімінь.

" "

Розстріл жидів у Столині відбувся 11.ІХ.1942 року. Жидів вивозили автами по 800 душ у партії і розстрілювали в ямах, копаних за Советів при заготівлях піску на будівництво аеродрому.

Розстріляли всіх за один день. Загальна цифра знищених – 5-ть тисяч душ. Тисяча, головню молоді, втікла у партизани. Місце розстрілу – братська могила похованих – у 2-ох кілометрах на північному захід від Столини, ліворуч від дороги на с.Кілоуш.

Сам акт розстрілу відбувався так: привезеним у тягарових автах людям наказано, було роздягнутися догола і бігти в яму. Тоді їх автоматично розстрілювали.

Був випадок, що один з приречених спробував, замість бігти у яму, повернути в протилежний бік. За ним побіг німець, інші почали наздоганяти стріляючи і вбійці німця. А жид таки втік.

Усього вищесказаного, щодо партизанських груп на терені Столини, виразно можна накреслити таких три групи, що взаємно себе поборювали: українська, польська і советська.

Польська напочатку виступала під назвою Польського регіону. Она очолювалась відомим А.Вуїїнським. Українська адміністрація, за с.онами поляків, була "хазька". Тому поляки-урядовці все стреміли до німецьких установ. Звіди провадили систематичне грабування українського селянина "законними" і незаконними методами.

На рахунок поляків у Столині налізати записати несправні податки, бичаста Гестапо багатьох людей, зокрема лісничого Катісона, урядовця "прайчука", кооператора (Сави), керівника відділу освіти

Голубовського, акушерки Віри Смороцької. Встання в роки визвольної війни 1919-20 рр. була секретарною канцелярією гол. штабу С. Петлюри, сама родом з Полтавщини. Та багато інших.

І коли в літі 1943 року німецька влада окупувалась і відгороджувалась у місті, яким фактично лише й володіла, то вищезгадані поляки були разом з ними.

Жидівська партизанська група окладалася переважно з тих, до ім вдалося вирватися з гета, або втікти безпосередньо з-під кулі під час розстрілу.

Ця група мала лише одну орієнтацію на (советів і тому гуртувалася виключно колот советських партизан-парашутистів. Але разом з тим ця група не цілком була ворожа і до українських партизанів і адміністрації, бо знала, що в тяжкі хвилини їх саме українці рятували і помагали їм у їх великій біді.

Українська партизанська група була відома переважно під назвою "сікачів" і "бульбівців". Щодо походження цих назв, то друга вела початок від вигаданого прізвища позитового начальника української поліції Боровця, що назвав себе Бульбою. Походив він з Сарненського повіту. Побачивши що несуть німці українцям, він зразу подався у ліс з усіма своїми хлопцями і звідти час від часу показував німцям, де зимують раки. Доходило до того, що німці били ласки у Бульби та ходили до нього на переговори. А до діяльності Бульби вела в якихось 40-50 кілометрах від Столини, то саме звідти прибувало натхнення до українських партизанських дій у Столищині.

" "

Останньою акцією німців на Столищині була евакуація місцевого населення на захід у зв'язку з наближенням зі сходу фронту. Заповіджено було її на 10 січня 1944 року. Того дня і почалась. Як і слід було, ця евакуація мала на меті два завдання: 1. забрати дарових робітників; 2. забрати з собою всю працездатну людину віком 16-55 років, аби вона не дісталась в руки більшовиків, які використали б її для своїх військових резервів.

Що була одна мета - відтягти з собою на захід якомога більше всього добра. До всього цього і приступили 10 січня 1944 року.

У виконання вищезгаданого наказу, було видано ще такі заходи: 1. цілковиту ліквідацію цивільних українських установ - владу перебирала німецьке військо, за допомогою польської самооборони і загонів Власова. 2. Евакуацію всього населення, для чого на залізничну станцію подано було багато товарних ешелонів, куди мали вантажитися з усім своїм добром місцеві люди. Пізніше, правда, все те добро у людей під різноманітними підбратками. З першу чергу вантажили домашню худобу, а потім людей. Спеціальні загони СС з собаками ходили і перевіряли, чи була хтось не залишився. Тих, що чинили опір евакуації - на місці стріляли.

Наслідком усього цього було те, що одна частина населення таки змушена була вантажитися у товарні ешелони, а друга пішла в ліс, знаючи, що дні перебування німців на цих теренах уже пораховані.

Були спільні морози, і від них однаково терпіли і ті, що вантажились у потяги, і ті, що тікали до лісу. Все ж, оскільки життя в лісі таки було більш неможливе, ніж у вантажних вагонах; оскільки кожен, хто вернувся з пізніше вказаного строку до свого ешелону, був би покараний на смерть; втікачі воліли згодуватися до сусідніх сіл, де їх не знали і безкарно приймали до вантаження в ешелонах. Внаслідок цього розгубилося дуже багато родин.

Рух на залізниці в ці часи був страшенно повільний саме для таких евакуаційних ешелонів. Простір, що його проходив потяг за нор-

мальних умов у дві-три години, тепер покривався за дві три доби. При відсутності опалу, коли десь у лісі перед розібраними коліями, що їх чинили партизани, цілими добами мусли стояти ці ешелони, чекаючи поки нарешті прочистять і справлять дорогу і можна буде рушити далі. Ті, що пробували вже тепер відірватися від ешелонів, жорстоко каралися СС-івцями і, позбавлені свого майна, заганялися до обгороджених дротом таборів і там приречені були вже на вірну смерть, але в додаток ще й мученцьку. Треба при цьому згадати, що підлу роллю підпомагачів німецьких у всій цій акції провадили тіж такі "власовці".

Скільки коштувала Столиниці ця евакуація? Як переповідали пізніше ті з поляків, що залишилися з військом у Столині і в районі аж до липня 1944 року, коли суди остаточно прийняли Совети; — з Столини вивезено німцями найменше 30.000 штук домашньої худоби, цебто в три рази більше, ніж за три роки перед тим з 1941 по 1943 рік.

"

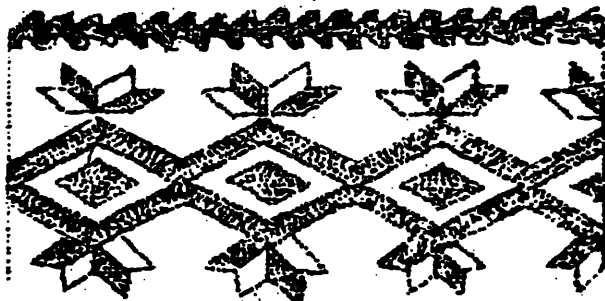
"

Як поводити себе українці району при німцях? Ті, що не були в партизанах, працювали у своїх господарствах і бажали тільки одної можливості: спокійної праці вдома. Українці виявили себе дисциплінованими, овідомими і патріотичними понад усякі оподівання. На оходинах у селах, перед українцями-урядовцями сам на сам ці люди казали: все віддамо, все перетерпимо, аби по тому прийшла своя українська влада.

І свою слухняність, відданість і жертвенність українська людність засвідчувала в ці часи ділом.

Де ви тепер і що з вами є, мої давні любі приятелі? Чи залишили вас у спокої хоч тепер, коли доля вас повернула додому? Чи живі?...

КІНЕЦЬ

ПОПРАВКА: В числі 5-ому журналу "На Чужині" на ст. 17-ий рядок 9-ий треба читати "Пересброди".

ДУМКИ НА ЧАСІ

З ЛИСТІВ ДО БРАТІВ-ХЛІВОРОВІВ В. ЛИПИНСЬКОГО

...Аристократією ми скрізь і завжди називали правлячу провідну верству, без огляду на її походження. Вороги ж наші підоувать нам поняття аристократії в родовому значенні і сміються з власних дотепів/.

...Демократією ми ніколи і ніде не називасмо "народ", який ніколи і ніде в світі демократією не буває, а тільки таку правлячу провідну верству, якої одною з головних ознак є те, що вона править при допомозі обдурювання народу.

...Біда не в тім, що ми маємо демократію, а трагедія наша і нещастя в тім, що ми маємо лише демократію. Що ми маємо тільки сили поступові і руйнуючі, а не маємо власних національних сил здержуючих та будуєчих.

...Перемагає монархізм серед демократій тільки тоді, коли нація змучена республіканською розпорошеністю, партійністю, самопожиранням і розбещеністю, протиставляє дійсно моно-архічну єдність, дисципліну і послух одному Авторитетові.

....Знаючи наше надзвичайне багатство на "Наполеонів", на пророків "незалежної політичної думки", на спасителів Вітчизни, чи можна уявити чехарду, яка почнеться на Україні, звільненій від чужої влади; чехарду, де сканавши один через одного "голови держави" будуть взаємно собі для більшої легкості в скананні голови здимати? І чи не варт тоді сказати словами одного польського патріота:

— Я готов кожної хвилини умерти ^(самоотіну) за Польщу, але тільки не дай Боже мені в ній жити".

... Крім брехні щодо якості селянства, треба позбутися і другої брехні і щодо кількості. Сором мільйонів! — це така сама брехня, як і українська національна свідомість цих мільйонів. Ніколи і ніде пасивні маси своїм числом ні одної нації та держави не створили.

... Козаччина була класократією, тобто в українських умовах найбільш здатною до влади аристократією, яка тому що вона себе за аристократію вважала, ставила вимоги перш за все до себе, а не до народних мас. Вона не перекладала своїх державних обов'язків на народ, а давала сама приклад народові, як треба ці обов'язки виконувати. Вона не йшла за народом, а вела народ за собою.

... і катастрофа прийшла для нас тоді, коли по зниженню козацької аристократії Україна залишилась з мільйонами селянства.

Завдяки оцим завеликим мільйонам елементів пасивних і пропорційно до них замалій кількості елементів активних, ми докотилися

до державної і національної руїни.

І власне, історична вага сучасного моменту лежить в тому, що як раз тепер ця трагічна для нас пропорція починає мінятися.

Під впливом передвоєнного колоніального насичення України, розвитку матеріальної культури, війни, революції і багатьох інших причин, стали знов з посеред розворушеної людської маси на нашу територію виділятися у великому числі нові елементи активні.

Оця наша нова майбутня аристократія, майбутня провідна верства — оця активно меншість, а не пасивна більшість, це і є єдине реальне, національно і державно творча сила України.

.....

Діло великого Богдана держалося поки він був живий. Держалося тому, що це був єдиний державний муж в нашій історії, який зумів зорганізувати українську здержуючу і кермуючу консервативну силу і при допомозі тієї сили опанувати розбурхану українську стихію.

Не був єдиний державний муж, який не кланявся в пояс "на всі чотири сторони" глупій і розбещеній юрбі, погорджуючи нею одночасно в душі і тільки бігаючи по ній хитрими очима: чи придбав він собі серед неї оцими поклонами популярність?

Не був єдиний і справжній народолюбець, який власне тому, що цілим своїм гарячим і чесним серцем любив свій нещасний народ, не потурав його глупоті, лінькості і руїництву, а намагався розвинути і зміцнити те, що в цьому народі було розумного, працьовитого, творчого.

Тому так радо йшли йому на поміч всі, що так само як і він розуму, праці і ладу для України бажали.

І він не віддячував їх, не платив їм "камінням за хліб" і "гадюкою за рибу", як це робили перед ним і по ньому всі наші "патріотичні" руїники.

.....

Вся різниця між нашими націоналістичними і комуністичними охлократами /Примітка редактора: охлократами і охлократією В.

Липинський називає абсолютистичним методом державного правління воєнників-непродуцентів над громадянством, що при цьому методі правління є завжди позбавленою внутрішньої організації юрба.

Охлократія не означає влади юрби. Такої влади ніколи не буває. А означає владу над юрбою при допомозі залізної воєнничої організації правлячих і при допомозі використання ними інстинктів і емоцій цієї юрби.

лежить в тім, що охлократи націоналісти замість матеріалістичної ідеології соціалізму, вживатимуть для здійснення тих самих хотень необмеженої диктаторської влади такої самої матеріалістичної ідеології націоналізму.

Гасло "бий буржуа" буде замінене гаслом "бий жидів, ляха, москаля". І Україна з країни, призначеної тільки для правовірних комуністів, має під пануванням "націоналістичної диктатури" переміститись в країну, призначену тільки для правовірних українців — при умові, розуміється, що правовірність буде окреслювати пануюча по диктаторськи ягась "істину українська" — військово-інтелігентська, по партійно-комуністичним чи фашистським зразкам зорганізована націоналістична партія.

ЖИВІ ФАКТИ...

Що про мене і світ, а якого я, вишов."

— Ви кажете, — почав оповідач, молодий штурман торговельної флотії А., — що для добра українського народу вистарчить звільнити Україну від окупантів, бо українським "ізм" чи пак "нер-ізм" не страшим та не буде до північного подібним.

Чомиляєтесь! "Ізм" створений для поневолення інших народів. Він, дякуючи своїм цупкості, безоглядності та сильній вірі в історичне своє поширення, являється величезною загрозою не лише для нас, але для цілого світу. Він обґрунтовує свій добробут на нуді протилежного йому суспільства.

Придивіться ближче до нас: всі ми злидарі і всі ледарі, а "істи" ще більші ледарі; якщо ми живемо тнями, то вони годинами. Відкидаючи мораль, ми пережите, не залишаючи людям стимулу до вільної праці, вони мусіли впровадити нагороди та концтабори.

Ви, європейці, шукаєте причини зла в філософії життя, а ми в фактах життя, і тому не всі розуміють істинної суті "ізму".

Ми не можемо працювати нормально, бо ненормальне наше життя. Для нас життя, це прагнення зреалізувати нашу особисту ідею, яку ви базуєте переважно на основі правди, добра та краси.

Для нас життя — це виконання наказів партії чи уряду.

Але на нас не може бути застосована істина Тургєнєва, що "життя це постійна перемога протиріч", а навпаки, протиріччя системи, в якій ми живемо, перемагають нас. Ми кажемо, що життя — це безперервна втеча від тюрми і концтабору.

Ви смієтесь. Ви думаете, що я згущую фарби.

Почнемо з фактів: в час "великої" революції 1917 року я ще малим хлопцем разом з батьком та іншими селянами робив виправи по поміщицьке добро. Тішилися, коли комусь дісталася телиця чи свиня. Не було співчуття до поміщика. У нього ж багато працювало наших бідних селян. Ніколи поміщик не платив більше понад встановлену платню. Зважаючи, що добробут пана вплинув з нього поту і крові селяни, чого не змогли поділити — спалили!

Протягом 1921 рік. Батько мій заарендував землі. Нам стало краще жити. Під кінець 1927 року ми мали вже дві пари добрих коней, чотирі корови, десяток свиней, а домашньої птиці, то не прогадує, бо її було дуже багато.

Мішов я у школу моряків. Учився добре і швидко скінчив школу. Настався 1933 рік. Батька "розгоспдарити" мати вмерла з голоду, а я мусів переїхати до О. виправити своє "непідходяще" походження. Син бідняка, батько власними руками доробився господаря, а я вигнанцем став. Мусів починати наново своє життя з нового вантажника. Чиме свідомість того, що у нас чорнороб не вважався за щось низьке, рятувала мене від розпачу і морального падіння.

День за днем впертою працею та здоровим глуздом я знову повернувся на пароплав. Робота жне плавання було не цікаве. Товариші розповідали про цікаве та задовільне життя на пароплавах закордонного плавання. Мене тигнуло на широкі світ. Може предки мої робили колись виправи на Царгород, міряючи на своїх човнах не лише Дніпро, а й Чорне море; може кров вільної людини, що порода на мені моїми батьками, пхала мене, як поштовх ракетного стрільна, в чужий, незнаний мені світ. Одним словом, я вступив службу в південному порту і переїхав на північ.

Перед подорожжю

Дякуючи товаришам, які раніше переїхали туди, вдалося мені заїхати на пароплаві закордонного плавання "І. І."

Перед від'їздом за кордон ми мусіли в портовому "особливому" відділі підписати зобов'язання про те, що все бачене за кордоном не підлягає розголошенню вдома. нас попереджено, що в разі, коли хтось обставинами змушений буде говорити про закордонне життя, він повинен розповідати лише про злі його сторони. А після повернення з чужих країн відповідають залишені вдома родичі.

З таким вантажем знялися ми з явора.

Мій капітан І. І. К. був дуже чоловік, але вимагав праці. Ідеологічний керівник М. І. С., у минулому робітник-металіст, також підкупав всіх своїми вичливіми манірами, привабливою зовнішністю, але поза тим до обов'язків ставився вибагливо. Щодо нього, ніхто не міг подумати, що він не одного послав на той світ до праотців.

М. І. С. зараз же по виході на рейд почав свої виступи з науки "ізму". Знаючи нас з закордонним життям, звертаючи здебільшого увагу на його негативні сторони. Чув, що маємо говорити за кордоном, завдяки закінчуючи попередженням, щоб ми на менше мали контакту з чужинцями.

Зустріч зі шведами

Одного дня капітан повідомив нас під час дрейфу на шведських водах, що в гості до нас запрошені шведські моряки.

Заїхавши працювали і чистили пароплав. Поряд з нами в кант-компанії. Розвімували різні картини з нашого побуту та таблиці з цифрами про добробут мешканців нашої країни. Нам видали нові мундтури з більшою кількістю золотих ґалунів. Їм іншим ці мундтури були зроблені для нас на протязі одного дня. Назнали нам підстригти та поголтитися. Гілья вказівок, як поводитися за столом та як тримати вилку та ніж також не було забуто.

Приїхали гості. Коли в кант-компанії були накриті налішкова парочкою, кришталем, блищали від срібла та утіналися від налішких вин, шампанського, "абрау-дурсон", донського мипучого, "аппару", балчиків, південних овочів та іншого добра. Сидячи при столі і притримуючись суворо збитого нам етикету, я мисловити вертався думкою на свою батьківщину. Там, що ж, нікому навіть не спалося таке поняття, ніхто там не знає, які мундтури ми носимо за кордоном, яке єдно шмо, які фрукти їмо.

Для мене, сина бідняка, все це було новим і незрозумілим. Голові повстала комомінка. Не знав я, де правда, а де брехня. Не знав, хто кого обхурює, чи ми цих шведських, в моєму понятті, буржуї, чи вони нас. Хтось же спотем нашої країни, наповненні "рідною" пропагандою, я вважав, що шведи прислали нам своїх капіталістів, або, так як ми, переодягнених жебраків.

Моя цікавість наражена була на велику спотугу. Не дотримав вказівок керівника і почав розмову з моїм сусідом шведом М. І. С. Розмова велася переважно на знаках, що утруднювало взаємне нерозуміння. Одначе я зрозумів, що мій сусід походить з робіничої родини, що батько його є звичайним рибалкою. Може б далі довідатися більше цікавих речей, але помітив, що керівник уважно дивиться в наш бік і перервав бесіду.

Моряки поспішають на беріг

По дорозі з Кабону до Марселя я зломив собі праву ногу. На пароплаві не було хірурга і вирішили висадити мене в Марселі. Коли вносили на беріг, портова французька поліція не оглядає нас. Думав я, що це через те, що я хворий. Пізнім переконався, що закор-

тих портах не роблять особистих ревізій, а просядуть лише білі пакунки. При посадці ж на корабель за кордоном взагалі ревізій не роблять, окрім перегляду паспортів. Носімих б в нас "часлч-ві" країні всієї на корабель без перевірки? Там так об'являють, що навіть гумзи не зачіпляють не проконтрольовані. "розуміло, що всі папери в першу чергу підпадають під планову перевірку. Ні-знім вас це роздягнуть, а тоді промишляють у всіх цих паку-ках. Чи ви виїдете в ту країну, чи виїдете з неї, процедура ли-мається та сама.

Але один з наших моряків, вертаючись з закордонного плавання, хотів привезти родичам якусь дрібницю і не один за цю спробу за-платив дорогою ціною.

Прогадую один випадок з часів мого перебування в О. Одні кри-був англійським вантажним пароплав. моряки усіх країн є однакові. Черпачи все-поспішають на беріг до дівчат. Може тривале перебува-ння без жіночого товариства, може добра їжа та морське повітря, може нарешті людська амбіція та суперництво змушують їх поспі-мати до них. Як би там не було, англійські моряки, випереджаючи одні одного, поспімали на беріг, несучи в руках, або в кишенях да-рунки для своїх симпатій. Яке ж було їх обурення, коли куртовик "всерозумний" наказав їм вивернути кишені і залишити все в ранце-лярії портової сторожі. Напочатку англійці думали, що їх просто пограбували, але голи переважає почуття їм, що при поверненні вони відстануть свої речі назад; англійці повеселішали. Питали чи не мо-жна все в місті купити.

— Звичайно все можна купити! — було відповідь, але за добрі гро-ші і при тім... валютою.

Країна таким поступовим змушувала наявних англійських мо-ряків самооподатковуватися на її користь. Бо за те, що вони в Англії заплатили п'ять мілінів, — тут мусіли платити фунт стерлінгів.

Неофіти з сумнівами

Помістили мене у місцевому французькому ппчталі. Щодня відві-дувала мене дружина нашого консула. Приносила колодку, тісточка, і віти. Питала, чи мені чого бракує, чи добре до мене ставляться лікарі та санітарі. Хворі французи часто питали мене, яку рангу я маю. Моє відповісь, що я штурман. Вони сприймали з недовірою.

— Не може бути, — казали вони, — щоб представники консульства могли так пі луватися про звичайного штурмана! Може там влада і турбується про своїх людей, але ніде феліті, казали вони, ні одна влада не оточує такою опікою своїх громадян.

Відні, вони бачили лише одну сторону і при тому лише оторону пропаганди! Вони так само не вірили в те, що я тільки штурман, як не вірили, що мільйони наших громадян відбувають каторгу "де ін-де", а інші мільйони чекають своєї черги... туди ж!

Вікування мое наблизилось до кінця. Треба було думати про по-ворот додому. В марсельському порті не було жодного нашого паро-плана. Треба було залишити лікарню. Наш консул особисто відвідав мене і порахував переїхати до консульства. Мені ж хотілося побути трохи самому і я переїхав до готелю.

Всі знають німецькі концтабори! Оповідать і пишуть про них страхиття, але пишуть лише чужинці. Німці, навіть безпартійні, мо-чать. Вони знають, що в концтаборах сиділо дуже багато чужинців і дуже мало німців. Страхиття німецької спотемні лежало однаке не в концтаборах, а в зле зрозумілій філософії фіхте і ніцше, що лише німець людина.

Так рівно ж і у нас. Страхиття лежить в теорії, що правдою, по-ступом, нарешті віруванням є лише "ізм" що всі мусять і еоти хор-

тви для осеєнення світового "ізму". Десяти жертви постійно і безперервно! У нас ніхто не почуває себе певним. Там усі лише необхідні, з котрих щойно в третьому поколінні зможе вирости правдива "своя" людина без думання, без сумнівів, без ініціативи.

"Я віддаляюсь духово і... не можу віддалитись"

Моя прогулянка по місту віддаляла мене духово від країни, з якої я вийшов. Я починав ненавидіти не тільки "вождів" за брехливу і бальшиву пропаганду, але увесь свій арід, який мовчазно слухав брехню і чекав на свою чергу у "віддалені місцевості". Мріяв, як з французьким паспортом ітчу до Америки і заживу спокійним життям. Однак то були лише хвилині мрії, бо мої рідні були в цьому ненависному краї і їх, вразі мого неповороту, чекала смерть. Заспокоючи себе тим, що й там люди живуть, я відіхав з нашим пароплавом, що йшов додому. По дорозі мали зупинитися в лондонському порті для вивантаження.

Таємничий лоцман

В гирлі Темзи викликали лоцмана, який мав впровадити нас у порт. Прибулий лоцман перемняв від капітана поміст. Це був приємний чоловік з чорною густою бородою. Присутній при передачі боцман затримався біля лоцмана, а коли всі відійшли, звернувся до нього:

— П.М., який я радий вас бачити! Ми думали, що ви загинули. Пригадуєте 1934 рік, як ми з вами пливали на Л.? Наші всі вас жаліли, лише "той" ходив, як вовк злілий. Що ж ви мовчите? Невже мене не впізнали?

Відповідь була коротка в англійській мові. Боцман, зраджений такою неухагою, побіг до товаришів і розповів їм про випадок. Потяглися орби до капітанського помосту. Не все не могло уникнути уваги "того". Він негайно наказав заарештувати лоцмана та взяти курс... додому. Не затримуючись ніде, пароплав попрямував у північний порт. Ми всі були в розпучі і співчували кожен про себе цьому лоцманові. Що було згодом з нещасним капітаном, а пізніше англійським лоцманом — невідомо.

За гарні оченята...

А ось іде факт. В о...ському порту повно кораблів різних країн. Не без того, щоб молоді моряки не знайомились з гарними дівчатами. Не один бував у місті О. і знає, які там гарні дівчата. Мабуть расова мішанина створила там особливо привабливу жінку з північними очима, струнгу, захватну. Тут дівчата посідають чар, що тягне до них мужчин усіх рас.

Два італійські моряки закохалися в цих чарівниць і вирішили залишитися в цій країні. Міська влада дала італійцям мешкання в готелі, призначеному для чужинців. У нас робиться все для нічної агітації. Найліпші готелі і крамниці лише для чужинців, тоді, як для своїх громадян вічний страх невіданого майбутнього.

Прикріпили цих італійців для харчування в спеціальних закритих розподільниках. До того влада виплачувала їм платню в розмірі отримуваної на італійських пароплавах. Життя було дійсно добре і безтурботне. По двох місяцях перебування в О. ви лишили їх до всемогутнього "відділу" і тут в чемній формі запропонували скласти заяву про натуралізацію.

Італійці, маючи вже двохмісячний досвід життя в цій країні, охоче підписали заяву. Через місяць отримали паспорти і наказ звільнити готель та віддати харчові картки. Працю запропоновано

на землечерпаках. Їх прохання дати їм роботу на пароплавах закордонного плавання — відхилено. Інтервенція в італійському консульстві нічого не допомогла. Консул не мав до них прав.

Бідні італійці зачали випродувати запаси, що привезли з Італії. Врешті один з них дістав роботу на пароплаві каботажного плавання, а другий спився.

Життя по "блату": або як вкрати у влади своє власне життя

Бувають і такі випадки, коли людині вдається жити по "блату". Тоб-то вкрати у влади своє власне життя. Це явище досить часте у нас. Мій добрий знайомий М., син повстання з 1921 року, займився безпритульним після розстрілу батька, бо мати вмерла від сипняку. Дістався до школи безпритульних. Зовсім йому добре. Свідомство безпритульного його рятувало. Скінчив технікум. Послали на крейсер "М". Звідти, як здібного скерували до морської академії. А звідси і починається його крадіжка власного життя.

В академії було встановлено, що він син повстанця. Звичайно мусів тікати, але без паперів. Думати про працю на пароплаві — годі. І він тоді їде до порту Х. І там добровільно вступає до річної флотії, як матрос, ввесь час приховуючи, що він скінчив морський технікум. Тут дослужився до боцмана. Але нараз викликає його керівник "Х" і пропонує йому добровільно згодоситися до армії, що тоді билася на сході коло озера Х.

М. відчув, що з ним зле. Мабуть знову викрили його походження. На озеро Х. він, звичайно, не поїхав, але втік до А., де вступив до рибальської флотії. Там також йому не пощастило. Тоді переїздить до іншого порту, де займається висилкою дерева до Англії.

Робиться добровільно репресованим. Дістає папери, що відбув кару з відзначенням. Вертається назад до О. і вступає у торговельну флоту. Про закордонне плавання він не мріє, але в каботажному по-чуває себе добре.

Так людина вкратила у влади своє життя.

Живе, як там кажуть, по "блату"!

ГРИЦЬКО РЕП'ЯХ

Хлопці, не женіться!

Слухайте, хлопці, а признайтеся по-щирості: з вас кожен жениться думає? Жонаті чоловіки даремно навчають вас, щоб собі очей не зав'язували, бо, мовляв, усі жінки – відьми: лаються, сердяться, б'ються, цигарки ховають або у німців на нанисто вміняють – а все-таки нема того хлопця, щоб не думав женитися.

І я думав. Ой, думав...

А тепер передумав! І ось чому:

Ще вдома батько мій казав мені, щоб раніше двадцяти п'яти років не одружувався, щоб брав собі не чорні брови, а роботаці руки... І ще щось приказував до того, але про те я уже забув.

А я, знаєте, слухняний: як двадцять п'ять стукнуло, так і одягнув нову камізельку, підібрав до того рожеву з зеленими крапочками краватку, підмастив товщом чуба і черевиків – та й пошмичкував до сусіднього бараку.

А там жила одна дівчина, Тетяна, чорнява така з очима завбільшки, як угорські сливи.

На перший погляд, мені наче б то пощастило: Тетяна була сама, сиділа край вікна і плела янесь мереживо чи цигрувала панчохи, я не розібрав.

– Добрий день, – почав я. – А де ж це Ваші тато й матуся?

– Доброго здоров'я. Вони поїхали ще три дні до Л. А ти чого ж це мені "ви" кажеш?

– Та це, бачите, сьогодні день такий особливий. Одним словом, панночко Тетяно, щоб не гаяти часу, скажу коротко, що хочу з вами одружитися.

Тетяна засміялась і почала мені говорити, що я ще замолодий та їй ще зараю та що ми ще мало знайомі...

А я стояв на своєму:

– Ні, давай таки одружимося.

– Так для цього ж любитися треба!

– А хіба ж я тебе не люблю?

Тетяна зареготала:

– А з якого ж це часу?

– Та ще відтоді, як свою порцію мармеляди тобі відступив. Думаєш, так тобі просто її хтось віддасть без любови?

– О, тепер я вірю, – вомікнулась Тетяна. – Але ж чи знаєш ти, що робить одружений чоловік?

– Авжеж, знаю!

– Звідки? Хіба вже був жонатий?

– Ні, ще не пробував, але...

– Так давай попробуємо. Увім собі, що ми вже одружені.

Я з такої мови так зрадів, що аж перелякався.

- Давай! Отже, батьків твоїх якраз нема вдома, я приду до тебе сьогодні ввечері і...

- Ні, - перебила Тетяна, - приходь краще завтра вранці. Може за ніч передумаєш?

- Не передумаю! Тетяно, а може той, де сьогодні? Моє заврого довго ждати!

- Ні-ні! Подумаю, щоб потім не жалював!

І цілу ніч мислав.

Мислав про те, які в Тетяни гарні очі, уста, волосся...

Недві розвиднялось, постукав я до Тетяни. Вона вже встала.

- Ну, що ж, чоловіче мій, давай го подарувати!

- Господарувати? Як же це?

- А ти думав, що подружжя цілий день гоняка танцює? Я сама сьогодні збиралася прати, а ти, як добрий чоловік /бо за поганого я не вийду! / мені помагатимеш.

Не встиг я їй нічого відповісти, як почув перший наказ:

- Нарубай дров!

Дрова рубати я люблю, і цю роботу охоче виконав.

- А чому я тебе хоч пригорну, Тетяно!

- Потім, потім, у мене зараз руки в сажі. Піди краще поросяті цебра занеси!

Я хотів щось перечеити, але клятий підсвинок верещав на весь табір і не давав мені й слова сказати.

Пробив, вернувся. Тетяна місила тісто.

"Ну ж гарна, бісова дівка; - подумав я і підступив ближче.

- Тетяно, так я, знаєш, люблю тебе!

- Справді?

- Справді?

- Ну, то принеси води!

"От тоді й на!" - подумав я.

Кілька разів пробував я поженитись до своєї "тружини", але вона все знаходила мені нові завдання. Я тільки й чув:

"Подай те!" "Забери це!" "Принеси того!"

До обіда так натормався, як ще ніколи за останні два роки.

Пообідав таки ж у Тетяни, досить омачно, але після такої праці й варена кропива омакувала б!

Тільки зібравсь простягтись в садку на траві, як почув знову:

- Чоловіче, ходи будемо ковдри тусити!

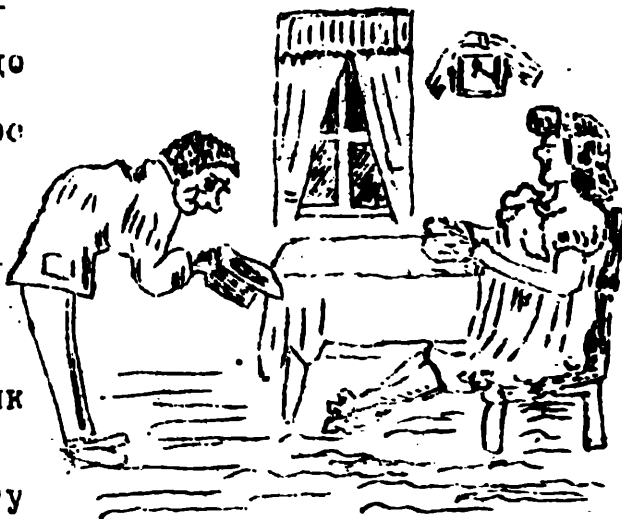
Хрін того знає, скільки тих ковдр було, бо з мене мало печіни не витряпало. Але це ще нічого... По цього часу я ще мовчав.

Але ж загадала мені Тетяна на вечерю картоплю чистити.

- Не вже не чоловіча робота, голубко!

- Так, мій голубчику! Але ж я з тим пранням обдерла пальці та й не можу ножа тримати. Як же, по-твоему, як жінка скалічилась, то сім'я не мусить вечеряти?

"Воно б така рация" - подумав я, - і з неохотою взявся до ба-
раболі.

Отак собі чищу та й чищу, аж чую під вікном сміються.

Глянув я — може мій цілий гурт хлопців і дівчат в хату заглядають.

Регочуть:

— Ну й Тетяна! Як запрягла нашого Гриця! молодець!

А Тетяна аж за живіт держиться, а намагається говорити поважно:

— Ну чого ви? Це, бачите, Грицько мене посватав і пробує, як то воно жонатому чоловікові ведеться.

— Ну, Грицю, запрошує же товариство на весілля!

Я стояв червоний, як волоський гарбуз і посилав до біоа і хлопців і дівчат, а найбільше Тетяну:

— Не хочу! ні за що! — одрубав я — і в двері.

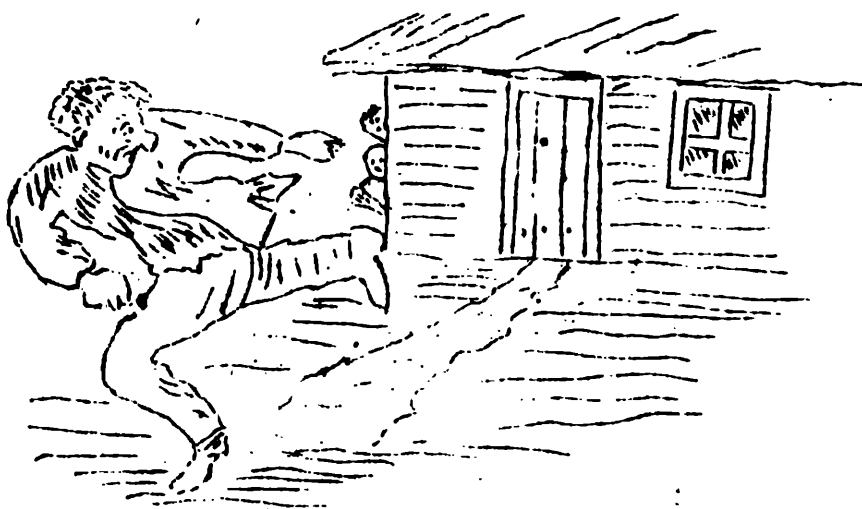
— Нуди ж ти, чоловіченьку! — гукала регочучи Тетяна. — А йди поцілуй!...

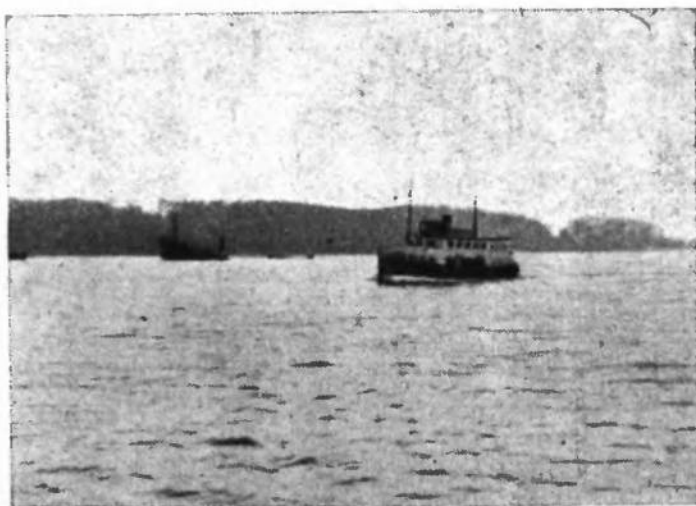
А я мерщій перебіг дорогу і цілий вечір не виходив з дому.

Оце так спробував!

І більше не хочу.

Тому то, хлопці, краще не женіться, щоб і вам так не трапилося!

Тихими водами Кільської бухти пароплав
привезе вас у табір Коріген.

Остання пристань до табору Коріген

Шевченківське свято в таборі Коріген
9.ІІІ.1947 р.

Декорації до вистави "Великий Лях"

Гевченкову могилу в 1861-ому році, окремі вірші Гевченка # про Гевченка та статтю "Гевченко і ми".

В березні місяці прочитана цінний і важливий реферат проф. Заклинського "Як повстала і повалена була Закарпатська Україна".

В кінці березня засновано в таборах Кільської округи філію міжнародного Союзу Християнської молоді - ІМКА. В таборах систематично два рази на місяць демонструються американські кіно-фільми, а останнього часу в табори прибуває у значній кількості культурно-навчальне приладдя, книги тощо.

1-го квітня в таборі Коріген відкрито таборову світлицю ІМКА в приміщенні матуральних курсів.

Н. Дель

